T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

T.C. KUZEY ANADOLU KALKINMA AJANSI
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY

Bölgenin Pusulası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

2012-2013-2015 (SÜRAT-İKAP-İKAP2) MALİ DESTEK PROGRAMI KARŞIT DURUM ETKİ DEĞERLENDİRMESİ RAPORU

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

T.C. KUZEY ANADOLU KALKINMA AJANSI
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY
Bölgenin Pusulası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

2012-2013-2015 (SÜRAT-İKAP-İKAP2) MALİ DESTEK PROGRAMI KARŞIT DURUM ETKİ DEĞERLENDİRMESİ RAPORU

2021 - ARALIK

www.kuzka.gov.tr

RAPORUN KAPSAMI

Bu Karşıt Durum Etki Değerlendirmesi raporu, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından sağlanan 2012, 2013 ve 2015 yılları kâr amacı güden işletmelere yönelik mali destek programlarının etkisini değerlendirmek amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda faaliyet gösteren Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanmıştır.

Bu çalışmada, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi (GBS) verilerinden faydalanılmıştır.

Bu belge, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından yayımlanmıştır.

Belge No : **2021-RP-27/150**

Revizyon No :

Revizyon Tarihi :

ISBN : **978-605-9635-99-8**

Editör(ler) : Dr. Turgay YILDIZ / İzleme ve Değerlendirme Birim Başkanı
Mehmet Uğur SERİN/ Uzman

Yayın Kurulu : Dr. Turgay YILDIZ / İzleme ve Değerlendirme Birim Başkanı
Sinan KACIR / Destek Personeli
Gözde DİKMEN / Destek Personeli

Tasarım : Sinan KACIR / Destek Personeli

Yayın Tarihi : 2021

Basım Yeri : **-**

Matbaa Sertifika No: -

Bu eserin her türlü yayın hakkı Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansına aittir.

Yayının kısmen ya da tamamen yayınlanması ve çoğaltılmasının fikri mülkiyet hukukuna tabidir. Kaynak gösterilmek ve atıfta bulunmak kaydı ile Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı yayınları üçüncü kişilerce kullanılabilir.

T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
Kuzeykent Mah. Kayın Sk. No:9 37150 KASTAMONU
Tel.: 0 (366) 212 58 52 Faks: 0 (366) 212 58 55
E-posta: bilgi@kuzka.gov.tr
www.kuzka.gov.tr

YÖNETİCİ ÖZETİ

Uygulanan mali destek programlarının orta ve uzun vadede etkili olup olmadığının ortaya konması, yeni programların tasarlanmasına katkı sunması, politika yapıcılara yol gösterici olması, hesap verilebilmesi ve fayda maliyet oranının ölçülmesi için çeşitli etki değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bu maksatla Kalkınma Ajansları tarafından da uygulanan mali destek programları ve sağlanan mali desteklerin etkisinin ortaya konması için program yapısına özgün olarak program sonrası değerlendirme veya etki analiz çalışmaları yapılmaktadır.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2010 yılından itibaren doğrudan finansman desteği kapsamında 6 adet proje teklif çağrısına çıkmış ve 10 adet destek programı uygulamıştır. Yürütülen 8 adet mali destek programının değerlendirme çalışmaları tamamlamıştır. 2011 yılında çıkılan KOBİ Mali Destek Programının değerlendirmesi karşıt durum etki analizi ile yapılmıştır. Bu raporda da karşıt durum etki değerlendirme yöntemi kullanılarak 2012, 2013 ve 2015 yıllarında kâr amacı güden işletmelere yönelik uygulanan mali destek programlarının TR82 Bölgesinde yarattığı ekonomik etkilerin değerlendirilmesi yapılmış ve sonuçların ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca ileride benzer programlara çıkılması durumunda tasarım ve uygulamaya yönelik öneriler de sunulmuştur. Bu raporda yer alan programlar kapsamında;

2012 yılı Sanayi Üretiminin Artırılması Mali Destek Programı'na (SÜRAT) toplam 100 geçerli başvuru yapılmış, 42'si ile sözleşme imzalanmış, 7 projenin sözleşmesi feshedilmiş ve 35 proje başarıyla tamamlanmıştır.

2013 yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'na (İKAP) toplam 115 geçerli başvuru yapılmış, 47'si ile sözleşme imzalanmış, 6 projenin sözleşmesi feshedilmiş ve 41 proje başarıyla tamamlanmıştır.

2015 yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'na (İKAP 2) ise toplam 134 geçerli başvuru yapılmış, 40'ı ile sözleşme imzalanmış, 7 projenin sözleşmesi feshedilmiş ve 33 proje başarıyla tamamlanmıştır.

Analiz hazırlık aşamasında SÜRAT, İKAP ve İKAP 2 programlarına ait veriler Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) üzerinden rapor olarak alınmıştır. Ayrıca programlara ait kapanış raporları ve rehberler incelenerek analiz çalışmasına başlamak için gerekli bilgiler toplanmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Çalışma ve Araştırma Merkezi bünyesinde yer alan Girişimci Bilgi Sistemi (GBS) analizde kullanılacak firmalara ait tüm bilgileri içerdiği ve çalışmaların daha güvenilir ve kolay yapılmasını sağladığından bu sistemden faydalanmak için gerekli başvurular yapılmış protokol düzenlenerek çalışmalara başlanmıştır.

Çalışmada her bir program için ayrı ayrı analizler STATA 14 paket programından faydalanılarak yapılmıştır. Karşıt durum etki analizinde destek alan her bir firma ile

benzer özellikleri taşıyan destek almayan firma(lar) karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırmada, gruplar arasındaki değişim gözlemlenerek program sonrasında firmalara sağlanan desteğin belirli yıllar arasında yarattığı etki ölçülmektedir. Karşıt durum etki analizinin yapılabilmesi için müdahale grubuna karşılık gelecek kontrol grubunun oluşturulması gerekmektedir. Kontrol grubunun oluşturulması ve analiz çalışmalarında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sisteminden faydalanılmıştır. SÜRAT MDP'de Ajanstan destek alan ve analize dahil olan 31 firmanın yer aldığı müdahale grubu oluşturulmuş, buna karşılık Ülke genelinde eşleşen 307 firmanın yer aldığı kontrol grubu tespit edilmiş ve analiz edilmiştir. İKAP MDP'de ise 37 adet müdahale grubuna 348 adet kontrol grubu firma bulunmuştur. İKAP 2 MDP'de bu sayı 31 adet müdahale firmaya 398 adet kontrol grubu firma olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın neticesinde öncelikle mali destek programlarının bölgede faaliyet gösteren işletmelerin ihtiyaçları, ulusal ve bölgesel planlar, stratejiler ile ilgili olarak kurgulandığı görülmüştür. Ayrıca çıkılan mali destek programlarının Ajans tarafından hazırlanan 2011-2013 ve 2014-2023 yılları Bölge planı stratejileri ve Onuncu Kalkınma Planı hedefler ile de uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

SÜRAT Programı için sonuçlar değerlendirildiğinde Ajanstan destek alan firmaların net satışlarını destek almayanlara göre 2012 yılından 2015 yılına kadar ortalama 2.550.90,85 TL, 2016 yılına kadar ise 2.949.630,37 TL artırdığı görülmektedir.

İKAP Programında Ajanstan destek alan firmaların net satışlarını destek almayanlara göre 2013 yılından 2016 yılına kadar ortalama 1.312.347,55 TL, 2017 yılına kadar ise 1.576.139,75 TL artırdığı görülmektedir.

İKAP 2 Programının Ajanstan destek alan firmaların net satışlarını destek almayanlara göre 2015 yılından 2018 yılına kadar ortalama 2.766.290,93 TL, 2019 yılına kadar ise 3.386.808,75 TL arttırdığı görülmektedir.

Sonuç olarak, sağlanan mali destek programları ile her bir programda destek alanların almayanlara göre incelenen yıllarda net satışlarını önemli derecede artırdıkları görülmektedir.

İÇİNDEKİLER

1. PROGRAMLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER 2
1.1. Programların Tanım ve Kapsamı 2
1.1.1. 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı (SÜRAT) 2
1.1.2. 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKAP) 4
1.1.3. 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı (İKAP 2) 6
2. PROGRAMLARIN SONUÇLARI 10
2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri 10
2.1.1. 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı 10
2.1.2. 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı 10
2.1.3. 2015 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı 10
3. PROGRAMALARA AİT PROJELERE İLİŞKİN İSTATİSTİKİ BİLGİLER 12
3.1. 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı (SÜRAT) 13
3.2. 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKAP) 15
3.3. 2015 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKAP 2) 17
4. KARŞIT DURUM ETKİ ANALİZİ YÖNTEMİ 20
4.1. Eğilim Skoru Eşleştirme (Propensity Score Matching) Yöntemi 20
4.2. Farkın Farkı (Difference in Difference) Yöntemi 21
4.3. Karşıt Durum Etki Analizi Mantıksal Modellemesi 21
5. YÖNTEM 24
5.1. SÜRAT Programı 26
5.2. İKAP Programı 30
5.3. İKAP 2 Programı 35
6. SONUÇLAR 38
6.1. 2012 Yılı SÜRAT MDP Net Satışlar 39
6.2. 2013 Yılı İKAP MDP Net Satışlar 40
6.3. 2015 Yılı İKAP2 MDP Net Satışlar 41
7. ÖNERİLER 42
8. KAYNAKÇA 43

TABLOLAR

Tablo 1: 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı Künyesi 2
Tablo 2: 2013 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP) Mali Destek Programı Künyesi 4
Tablo 3: 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı Künyesi 7
Tablo 4: 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri 10
Tablo 5: 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri 10
Tablo 6: 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri 11
Tablo 7: Kalkınma Ajansları Tarafından PTÇ Yöntemiyle Sağlanan Desteklerin Karşıt Durum Etki Analizi Mantıksal Modellemesi 22
Tablo 8: Analiz Dışı Bırakma Kriterleri 26
Tablo 9: SÜRAT Mali Destek Programı Analize Dahiliyet Dağılımı 26
Tablo 10: SÜRAT Mali Destek Programı Analizinde Kullanılması Planlanan Değişkenler 27
Tablo 11: SÜRAT Mali Destek Programı Analizde Kullanılan Değişkenler 28
Tablo 12: 2012 Yılında Destek Alma Durumu İçin Probit Model (probit ve dprobit) .. 28
Tablo 13: SÜRAT Mali Destek Programı Eşleşme Öncesi ve Sonrası için Tanımlayıcı İstatistikler 30
Tablo 14: SÜRAT Mali Destek Programı Eşleşme Sayısı Dağılımı 30
Tablo 15: İKAP Mali Destek Programı Analize Dahiliyet Dağılımı 30
Tablo 16: İKAP Mali Destek Programı Analizinde Kullanılması Planlanan Değişkenler 31
Tablo 17: İKAP Mali Destek Programı Analizinde Kullanılan Değişkenler 32
Tablo 18: 2013 Yılında Destek Alma Durumu İçin Probit Model (probit ve dprobit) .. 32
Tablo 19: İKAP Mali Destek Programı için Eşleşme Öncesi ve Sonrası için Tanımlayıcı İstatistikler 34
Tablo 20: İKAP Mali Destek Programı Eşleşme Sayısı Dağılımı 34
Tablo 21: İKAP 2 Mali Destek Programı Analize Dahiliyet Dağılımı 35
Tablo 22: İKAP 2 Mali Destek Programı Analizinde Kullanılması Planlanan Değişkenler 35
Tablo 23: İKAP 2 Mali Destek Programı Analizinde Kullanılan Değişkenler 36
Tablo 24: 2015 Yılında Destek Alma Durumu İçin Probit Model (probit ve dprobit) .. 36
Tablo 25: İKAP 2 Mali Destek Programı Eşleşme Öncesi ve Sonrası için Tanımlayıcı İstatistikler 38
Tablo 26: İKAP 2 Mali Destek Programı Eşleşme Sayısı Dağılımı 38
Tablo 27. SÜRAT MDP Ortalama Müdahale Etkisi 39
Tablo 28: İKAP MDP Ortalama Müdahale Etkisi 40
Tablo 29: İKAP2 MDP Ortalama Müdahale Etkisi 41

GRAFİKLER

Grafik 1: SÜRAT Mali Destek Programı Eğilim Skoru Dağılımı için Kernel Density Grafikleri 29
Grafik 2: İKAP Mali Destek Programı Eğilim Skoru Dağılımı için Kernel Density Grafikleri 33
Grafik 3: İKAP 2 Mali Destek Programı Eğilim Skoru Dağılımı için Kernel Density Grafikleri 37

ŞEKİLLER

Şekil 1: Programlara Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları 12
Şekil 2: Programlara Başvuran ve Tamamlanan Projelerin İlleri 13
Şekil 3: SÜRAT Programına Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları 13
Şekil 4: SÜRAT Programına Başvurulan İller 14
Şekil 5: SÜRAT Programı Tamamlanan Proje Sayıları 14
Şekil 6: SÜRAT NACE Dağılımı 15
Şekil 7: İKAP Programına Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları 15
Şekil 8: İKAP Programına Başvuran İller 16
Şekil 9: İKAP Programı Tamamlanan Projeler 16
Şekil 10: İKAP Programı NACE Dağılımı 17
Şekil 11: İKAP 2 Programa Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları 17
Şekil 12: İKAP 2 Programı Başvuran İller 18
Şekil 13: İKAP 2 Programı Yararlanıcılarının İlleri 18
Şekil 14: İKAP 2 Programı NACE Dağılımı 19
Şekil 15 : Etki Analizi Yöntemleri Hiyerarşisi 20
Şekil 16: Farkın Farkı Yöntemi 21
Şekil 17. Program Grup Sayıları 25

KISALTMALAR

Ajans : Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı

GBS : Girişimci Bilgi Sistemi

KAYS : Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi

MDP : Mali Destek Programı

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler

NACE : Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması

PTÇ : Proje Teklif Çağrısı

GİRİŞ

Kalkınma Ajansları 08.02.2006 tarihinde 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'la kurulmaya başlanmıştır. İlgili kanunun adı 09.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK'nın 75. Maddesinin a bendiyle "Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun" olarak değiştirilmiş ve kanunun bazı maddeleri mülga edilmiştir. 15.07.2018 tarihinde yayınlanan Cumhurbaşkanlığı 4 no'lu Kararnamesinin 16. bölümündeki 184. ila 207. maddeleri ile Ajansın görev ve tanımları yeniden belirlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde Kalkınma Ajanslarının amaç ve kapsamı "Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, Cumhurbaşkanlığınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin usul ve esaslarını düzenlemektir" şeklinde düzenlenmiştir. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı 25 Temmuz 2009 tarih ve 27299 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu'nun 2009/15236 sayılı kararıyla kurulmuştur.

Kalkınma Ajanslarının kuruluş amacı olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Ajanslar kalkınma planları ve bölge planlarındaki hedeflere ulaşabilmek için çeşitli mali destek programlarını hayata geçirmektedirler.

Uygulanan mali destek programlarının orta ve uzun vadede etkili olup olmadığını ve yapılacak diğer destek programlarına yardımcı olması amacıyla etkilerinin somut bir şekilde ortaya konması önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle politika yapıcılara yol gösterici olması, hesap verilebilmesi, fayda maliyet oranının ölçülmesi için çeşitli etki değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Böylece kullanılması planlanan kaynaklar ile elde edilebilecek en iyi sonuçların ve en iyi tercihlerin yapılmasına imkân sağlanabilmektedir. Bu sebepten kalkınma ajansları mevzuatlarında sağlanan mali desteklerin etkisinin ortaya konması amacıyla program sonrası değerlendirme veya etki analizi yapılması ve bunun kamuoyuyla paylaşılması istenmektedir. Etki değerlendirme çalışmaları izleme ve değerlendirmenin esasını oluşturmaktadır. Etki değerlendirme sonuçlarına göre gelecekte tasarlanacak programlara rehberlik etmekte ve daha etkili ve doğru programlar tasarlanabilmek için fırsat yaratmaktadır.

Mali destek programlarının öncelik alanları, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan TR82 Bölgesi 2011-2013 ve 2014-2023 Bölge Planları esas alınarak belirlenmiştir.

2012 yılında ilan edilen Sanayi Üretiminin Artırılması Mali Destek Programı (SÜRAT) 2013 ve 2015 yıllarında ilan edilen İktisadi Kalkınma Mali Destek Programları (İKAP ve İKAP2) ile TR82 Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin, üretim kapasitelerinin, kalite standartlarının yükseltilmesi, bilgi birikimlerinin ve pazar etkinliklerinin artırılması suretiyle rekabet güçlerinin iyileştirilmesi ve yeni istihdam yaratmalarının sağlanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, 2012, 2013 ve 2015 yıllarında kâr amacı güden işletmelere yönelik uygulanan mali destek programlarının TR82 Bölgesinde yarattığı ekonomik etkilerin, karşıt durum etki değerlendirme yöntemi kullanılarak değerlendirmesi ve bu değerlendirmenin temel alınarak Ajans mali destek programlarının daha verimli ve etkin bir şekilde tasarlanması ve uygulanmasına yönelik önerilerin sunulmasını amaçlamaktadır.

1. PROGRAMLAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Programların Tanım ve Kapsamı

1.1.1. 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı (SÜRAT)

Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı'nın amaç ve öncelikleri, programın uygulandığı dönemi kapsayan TR82 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı esas alınarak belirlenmiştir. Bölge Planı *"Sürekli üreten, birlikte yükselen, doğal dokusuyla fark yaratan Kuzey Anadolu"* vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla alt ölçekteki sorunların çözümü için dört ana amaç belirlenmiştir: (a) canlı ve paylaşımcı sosyal yaşam, (b) bilgiye dayalı öğrenen ekonomi, (c) çok merkezli mekânsal örüntü ve (d) kendini yeniden üreten doğa. Bu amaçlardan bilgiye dayalı öğrenen ekonominin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı'nın çağrısına çıkılmış; programın amaç ve öncelikleri de bu doğrultuda hazırlanmıştır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2011) (Tablo 1).

Tablo 1: 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı Künyesi

Programın Adı	**Sanayi Üretiminin Arttırılması (SÜRAT) Mali Destek Programı**	
Programın Referans Numarası	TR82/12/SÜRAT	
Programın Genel Amacı	TR82 Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Arttırılması	
Programın Özel Amacı	Sanayi Üretimini ve Üretilen Ürünlerin Katma Değerini Arttırmaktır.	
Programın Öncelikleri	**Öncelik 1:** Sanayi işletmelerinin üretim kapasitelerinin arttırılması ve modernizasyonu, **Öncelik 2:** İşlenmiş maden ürünlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, **Öncelik 3:** Sanayi sektöründe yeni ürün üretimi ve tasarım faaliyetlerinin geliştirilmesi, **Öncelik 4:** Sanayi işletmelerinin ihracat kapasitelerinin arttırılması.	
Program Destek Bütçesi	13.000.000 TL	
Proje Başına Mali Destek Tutarı	Asgari	50.000 TL
	Azami	400.000 TL
Proje Başına Mali Destek Oranı	Asgari	%25
	Azami	%50
Süre	Azami 12 ay	
Uygun Başvuru Sahipleri	TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı KOBİ statüsündeki işletmeler.	
İnternet (KAYS) Son Başvuru Tarihi	27 Şubat 2013, Cuma Saat: 18:00	

Tablo 1 (devam): 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı Künyesi

Programın Adı	Sanayi Üretiminin Artırılması (SÜRAT) Mali Destek Programı
KAYS Üzerinden Başvurusu Tamamlanan Projelerin Matbu Olarak Son Teslim Tarihi	27 Şubat 2013, Cuma Saat: 18:00
Programa Ait Performans Göstergeleri	• Faaliyet Katılımcı Sayısı • Firmanın Yeni Ürün Sayısı • İhracat Miktarındaki Artış • İnşaat Harcamaları • Alınan Patent ve/veya Lisans Sayısı • Danışmanlık Hizmetlerinden Faydalanan Kişi Sayısı • Tanıtım Materyali Sayısı • Katılım Sağlanan Sergi/Fuar • Düzenlenen Seminer/Toplantı Sayısı • Birim Maliyetlerdeki Yüzdelik Düşüş • Üretim Kapasitesindeki Artış Yüzdesi • Üretim Artış Yüzdesi • Ar-Ge İçin Kullanılan Fon Miktarı • Geçici veya Sürekli Çalışan Personel Sayısı • Alınan yeni makine sayısı • Ulaşılan Pazar ve Yeni Müşteri Sayısı • Pazarlama Faaliyetlerine Yönelik Harcamalar • Yeni Makine Harcamaları • Eğitim/Danışmanlık Faaliyetlerine Yapılan Harcamalar

(Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2012)

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden yola çıkılarak program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Program, TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı KOBİ statüsündeki[1] işletmeler.

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 50.000 TL ile 400.000 TL olarak açıklanmıştır. Yararlanıcı bazında verilen destek oranı, proje toplam uygun maliyetinin en az %25'i en fazla %50'si olarak belirlenmiş ve bu değerlerin dışında kalan destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; ayni katkılar eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir.

Proje Başvuru Süreci: Programın son başvuru tarihi 27 Şubat 2013 olarak ilan edilmiştir. Ajans'a sunulan projeler, bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi desteği ile "Ön İnceleme" ve "Teknik ve Mali Değerlendirme" olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme aşamasında projeler, idari kontrol ve uygunluk kontrolü kriterleri yönünden ele alınmıştır. Bu aşamada başarılı bulunan projeler teknik ve mali açıdan değerlendirilmiş; projelerin mali ve yönetim

[1] 18 Kasım 2005 tarih ve 25997 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik kapsamında KOBİ olması (İki yüz elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk lirasını aşmayan işletmeler), Sermayesinin veya oy haklarının % 25'ten fazlasının KOBİ kapsamında olmayan bir işletmeye ait olmaması şartını sağlayan işletmeler.

kapasiteleri, proje konusunun program amaç ve öncelikleri ile ilgililiği, önerilen metodolojinin kalitesi ve geçerliliği, projenin destek sonrası sürdürülebilirliği ile projenin bütçe ve maliyet etkinliği göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda toplam 100 üzerinden en az 65 puan; mali kapasite ve işletme kapasitesi bakımından 20 üzerinden en az 12 ve ilgililik bakımından ise 25 üzerinden en az 15 puan alanlar başarılı projeler olarak listelenmiştir.

Sözleşme imzalanmadan önce sözleşme imzalamaya hak kazanan yararlanıcılardan her bir proje için sözleşmede öngörülen toplam destek miktarının %10'u kadar teminat alınmıştır. Sözleşmelerde belirtilen oran doğrultusundaki ön ödeme (en fazla hibe destek tutarının %40'ı kadar) sözleşmede belirtilen süre içerisinde, teminat şartının yararlanıcı tarafından yerine getirilmesi kaydıyla, sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

Proje Destek Süreci: Ajans tarafından ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler hakediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ön ödeme tutarının ve aynı oranda eş finansman tutarının usulüne uygun harcandığını gösteren belgelerin ara/nihai raporlarla birlikte Ajans'a sunulması, ilgili raporların Ajans tarafından incelenip uygun bulunması ve onaylanmasından sonra (sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde) ara ödemede destek miktarının %40'ı ve son ödemede %20'si yararlanıcıların banka hesabına aktarılmıştır.

1.1.2. 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKAP)

2013 yılında çağrısına çıkılan İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'nın amaç ve öncelikleri, programın uygulandığı dönemi kapsayan TR82 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı esas alınarak belirlenmiştir. Bölge Planı *"Sürekli üreten, birlikte yükselen, doğal dokusuyla fark yaratan Kuzey Anadolu"* vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla alt ölçekteki sorunların çözümü için üç ana amaç belirlenmiştir: (a) sosyal refah, (b) yeşil doğa ve yaşanabilir mekânlar ve (c) potansiyelini değere dönüştüren ekonomi. Bu amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak üzere İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'nın çağrısına çıkılmış; programın amaç ve öncelikleri de bu doğrultuda hazırlanmıştır (Tablo 2). Bu kapsamda programın genel TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren işletmelerin rekabet güçlerinin artırılmasıdır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

Tablo 2: 2013 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP) Mali Destek Programı Künyesi

Programın Adı	İktisadi Kalkınma (İKAP) Mali Destek Programı	
Programın Referans Numarası	TR82/13/İKAP	
Programın Genel Amacı	TR82 Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Arttırılmasıdır.	
Programın Özel Amacı	İşletmelerin Kapasitelerini, Bilgi Birikimlerini ve Pazar Etkinliklerini Arttırmaktır.	
Programın Öncelikleri	**Öncelik 1**: İşletmelerin Üretim/Hizmet Kapasitesinin Arttırılması ve Kalite Standardının Yükseltilmesi **Öncelik 2**: İşletmelerin Tasarım, Yenilikçilik, Markalaşma, Pazarlama, Ar-Ge, Ürün, Pazar ve Hizmet Çeşitlendirme Faaliyetlerinin Geliştirilmesi **Öncelik 3:** İşletmelerin İhracat Kapasitelerinin Arttırılması	
Program Destek Bütçesi	13.000.000 TL	
Proje Başına Mali Destek Tutarı	Asgari	50.000 TL

Tablo 2 (devam): 2013 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP) Mali Destek Programı Künyesi

Programın Adı	İktisadi Kalkınma (İKAP) Mali Destek Programı	
	Azami	500.000 TL
Proje Başına Mali Destek Oranı	Asgari	%25
	Azami	%50
Süre	Azami 12 ay	
Uygun Başvuru Sahipleri	TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı KOBİ statüsündeki işletmeler.	
İnternet (KAYS) Son Başvuru Tarihi	14 Mart 2013, Cuma Saat: 18:00	
KAYS Üzerinden Başvurusu Tamamlanan Projelerin Matbu Olarak Son Teslim Tarihi	21 Mart 2013, Cuma Saat: 18:00	
Programa Ait Performans Göstergeleri	• Faaliyet Katılımcı Sayısı • Firmanın Yeni Ürün/Hizmet Sayısı • İhracat Miktarındaki Artış • İnşaat Harcamaları • Firmanın Faydalandığı Danışmanlık Hizmeti Sayısı • Tanıtım Materyali Sayısı • Düzenlenen Seminer/Toplantı Sayısı • Ürün/Hizmet Birim Maliyetlerindeki Yüzdelik Düşüş • Üretim/Hizmet Kapasitesindeki Artış Yüzdesi • Üretim/Hizmet Artış Yüzdesi • Ar-Ge İçin Kullanılan Fon Miktarı • Geçici veya Sürekli Çalışan Personel Sayısı • Alınan Yeni Makine Sayısı • Alınan Yeni Malzeme/Ekipman Sayısı • Alınan Yeni Makine Harcamaları • Alınan Yeni Malzeme/Ekipman Harcamaları • Ulaşılan Yeni Pazar Sayısı • Ulaşılan Yeni Müşteri Sayısı • Pazarlama Faaliyetlerine Yönelik Harcamalar • Eğitim/Danışmanlık Faaliyetlerine Yapılan Harcamalar • Tesise Yapılan Eklenti Sayısı • Yenilenebilir Enerji Kaynaklı Elektrik Üretim Kapasitesi • Yenilenebilir Enerji Kaynaklı Elektrik Üretim Kapasitesindeki Artış • İhraç Edilen Yeni Ürün/Hizmet Sayısındaki Artış	

(Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013)

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden yola çıkılarak program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Program, TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı KOBİ statüsündeki işletmeler.

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 50.000 TL ile 500.000 TL olarak açıklanmıştır. Yararlanıcı bazında verilen destek oranı, proje toplam uygun maliyetinin en az %25'i en fazla %50'si olarak belirlenmiş ve bu değerlerin dışında kalan

destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; ayni katkılar eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir.

Proje Başvuru Süreci: Programın Kalkınma Ajanları Yönetim Sistemi (KAYS) üzerinden son başvuru tarihi 14 Mart 2014 ve projelerin matbu olarak son teslim tarihi ise 21 Mart 2014 olarak ilan edilmiştir. Ajans'a sunulan projeler, bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi desteği ile "Ön İnceleme" ve "Teknik ve Mali Değerlendirme" olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme aşamasında projeler, idari kontrol ve uygunluk kontrolü kriterleri yönünden ele alınmıştır. Bu aşamada başarılı bulunan projeler teknik ve mali açıdan değerlendirilmiş; projelerin mali ve yönetim kapasiteleri, proje konusunun program amaç ve öncelikleri ile ilgililiği, önerilen metodolojinin kalitesi ve geçerliliği, projenin destek sonrası sürdürülebilirliği ile projenin bütçe ve maliyet etkinliği göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda toplam 100 üzerinden en az 65 puan alanlar başarılı projeler olarak listelenmiştir. Teknik ve mali değerlendirmede görev yapan bağımsız değerlendiriciler KAYS üzerinden belirlenmiş ve değerlendirmeler KAYS modülü üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Sözleşme imzalanmadan önce sözleşme imzalamaya hak kazanan yararlanıcılardan her bir proje için sözleşmede öngörülen toplam destek miktarının %10'u kadar teminat alınmıştır. Sözleşmelerde belirtilen oran doğrultusundaki ön ödeme (en fazla hibe destek tutarının %40'ı kadar) sözleşmede belirtilen süre içerisinde, teminat şartının yararlanıcı tarafından yerine getirilmesi kaydıyla, sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

Proje Destek Süreci: Ajans tarafından ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler hakkediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ön ödeme tutarının ve aynı oranda eş finansman tutarının usulüne uygun harcandığını gösteren belgelerin ara/nihai raporlarla birlikte Ajansa sunulması, ilgili raporların Ajans tarafından incelenip uygun bulunması ve onaylanmasından sonra (sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde) ara ödemede destek miktarının %40'ı ve son ödemede %20'si yararlanıcıların banka hesabına aktarılmıştır.

1.1.3. 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı (İKAP 2)

2015 yılında çağrısına çıkılan İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'nın (İKAP2) amaç ve öncelikleri, 2013 yılında çağrısına çıkılan aynı isimli (İKAP) program ile benzer olarak TR82 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı esas alınarak belirlenmiştir. Bölge Planı *"Sürekli üreten, birlikte yükselen, doğal dokusuyla fark yaratan Kuzey Anadolu"* vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla alt ölçekteki sorunların çözümü için üç ana amaç belirlenmiştir: (a) sosyal refah, (b) yeşil doğa ve yaşanabilir mekânlar ve (c) potansiyelini değere dönüştüren ekonomi. Bu amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak üzere bölgede sosyal refahın ve yaşam kalitesinin arttırılmasını amaçlayan İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'nın çağrısına çıkılmıştır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden yola çıkılarak program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3: 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı Künyesi

Programın Adı	**İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı**	
Programın Referans Numarası	TR82/15/İKAP2	
Programın Genel Amacı	TR82 Bölgesi'nin Ekonomik Potansiyelinin Değere Dönüştürülmesi ve Sosyal Refahın Arttırılması.	
Programın Özel Amacı	TR82 Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Arttırılması.	
Programın Öncelikleri	**Öncelik 1**: Modernizasyon, Komple Yeni ve İlave Yatırımlar, **Öncelik 2**: Tasarım, Yenilikçilik, Markalaşma, Pazarlama, Ar-Ge, Ürün/Hizmet/Pazar Çeşitlendirme, Verimlilik	
Program Destek Bütçesi	12.000.000 TL	
Proje Başına Mali Destek Tutarı	Asgari	75.000 TL
	Azami	500.000 TL
Proje Başına Mali Destek Oranı	Asgari	%25
	Azami	%50
Süre	Azami 12 ay	
Uygun Başvuru Sahipleri	TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı KOBİ statüsündeki işletmeler.	
İnternet (KAYS) Son Başvuru Tarihi	29 Mayıs 2015, Cuma Saat: 23:59	
KAYS Üzerinden Başvurusu Tamamlanan Projelerin Matbu Olarak Son Teslim Tarihi	05 Haziran 2015, Cuma Saat: 18:00	

Tablo 3 (devamı): 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı Künyesi

Programın Adı	İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programı
Programa Ait Performans Göstergeleri	• Toplam Üretim Değeri • Yurt İçi Satış Tutarı • Yurt Dışı Satış Tutarı • Sürekli İstihdam • Ar-Ge Harcamaları • Üretim Kapasitesi • Üretim Miktarı • Makine Sayısı • Yerli Makine Sayısı • İthal Makine Sayısı • Üretim Hattı Sayısı • Yeni Makine Harcamaları • Yerli Makine Harcamaları • İthal Makine Harcamaları • Müşteri Sayısı • İhracat Yapılan Ülke Sayısı • İstihdam Edilen Kadın Sayısı • İstihdam Edilen Genç Sayısı • Lisans ve Üzeri Eğitimli İstihdam Sayısı • Eğitim Sayısı • Eğitim Süresi • Eğitime Katılan Kişi Sayısı • Eğitim Harcamaları • Ürün Çeşidi Sayısı • Yenilikçi Ürün Çeşidi Sayısı • Katılım Sağlanan Seminer, Toplantı, Konferans, Çalıştay vs. Sayısı • Patent Başvuru Sayısı • Patent Tescil Sayısı • Marka Başvuru Sayısı • Marka Tescil Sayısı • Alınan Sertifika Sayısı • Su Tüketim Miktarı • Elektrik Tüketim Miktarı • Doğalgaz Tüketim Miktarı • Kurulan/Geliştirilen Laboratuvar Sayısı • Ticarileştirmeye Yönelik Analiz Sayısı

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden yola çıkılarak program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2013).

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Program, TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren Ticaret ve Sanayi Odası veya Esnaf ve Sanatkârlar Odasına kayıtlı KOBİ statüsündeki işletmeler.

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 75.000 TL ile 500.000 TL olarak açıklanmıştır. Yararlanıcı bazında verilen destek oranı, proje toplam uygun maliyetinin en az %25'i en fazla %50'si olarak belirlenmiş ve bu değerlerin dışında kalan destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; ayni katkılar eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir.

Proje Başvuru Süreci: Programın KAYS üzerinden son başvuru tarihi 29 Mayıs 2015 ve projelerin matbu olarak son teslim tarihi ise 5 Haziran 2015 olarak ilan edilmiştir. Ajans'a sunulan projeler, bağımsız değerlendiriciler ve değerlendirme komitesi desteği ile "Ön İnceleme" ve "Teknik ve Mali Değerlendirme" olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme aşamasında projeler, idari kontrol ve uygunluk kontrolü kriterleri yönünden ele alınmıştır. Bu aşamada başarılı bulunan projeler teknik ve mali açıdan değerlendirilmiş; projelerin mali ve yönetim kapasiteleri, proje konusunun program amaç ve öncelikleri ile ilgililiği, önerilen metodolojinin kalitesi ve geçerliliği, projenin destek sonrası sürdürülebilirliği ile projenin bütçe ve maliyet etkinliği göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda toplam 100 üzerinden en az 65 puan alanlar başarılı projeler olarak listelenmiştir. Teknik ve mali değerlendirmede görev yapan bağımsız değerlendiriciler KAYS üzerinden belirlenmiş ve değerlendirmeler KAYS üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Sözleşme imzalanmadan önce sözleşme imzalamaya hak kazanan yararlanıcılardan her bir proje için sözleşmede öngörülen toplam destek miktarının %10'u kadar teminat alınmıştır. Sözleşmelerde belirtilen oran doğrultusundaki ön ödeme (en fazla hibe destek tutarının %40'ı kadar) sözleşmede belirtilen süre içerisinde, teminat şartının yararlanıcı tarafından yerine getirilmesi kaydıyla, sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

Proje Destek Süreci: Ajans tarafından ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler hak ediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ön ödeme tutarının ve aynı oranda eş finansman tutarının usulüne uygun harcandığını gösteren belgelerin ara/nihai raporlarla birlikte Ajansa sunulması, ilgili raporların Ajans tarafından incelenip uygun bulunması ve onaylanmasından sonra (sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde) ara ödemede destek miktarının %40'ı ve son ödemede %20'si yararlanıcıların banka hesabına aktarılmıştır.

2. PROGRAMLARIN SONUÇLARI

2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri

2012 Sanayi Üretiminin Artırılması MDP için 13 milyon TL, 2013 yılı İktisadi Kalkınma MDP için 13 milyon TL ve 2015 yılı İktisadi Kalkınma Programı (İKAP 2) MDP için 12 milyon olmak üzere toplamda 38 milyon TL bütçe belirlenmiş ve bunun 34.183,334 TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullandırılan toplam bütçe 27.248.160 TL olmuştur. Buna göre programlar için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %79'u projeler için kullandırılmıştır. Programlar bazında bütçe gerçekleşmelerine dair bilgiler aşağıda sunulmuştur (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015).

2.1.1. 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı

Program için 7,8 milyon TL çağrıya çıkılmış ve yapılan revizyon sonrası program bütçesi 13 milyon TL olarak belirlenmiştir. Bütçesinin 9.764.118 TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullandırılan toplam bütçe 8.148.260, TL olmuştur. Buna göre program için ayrılan destek bütçesinin %83,45'i projeler için kullandırılmıştır. Bunun yanında yararlanıcıların eş finansman harcamaları toplam 18.058.616 TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tutar ve gerçekleşmelerine dair veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri

Toplam Program Bütçesi (TL)	Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Eş Finansman Tutarı (TL)
13.000.000,00	9.764.118,03	8.148.260,76	9.910.355,41

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015)

2.1.2. 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı

Programın 13 milyon TL bütçesinin 12.895.722 TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullandırılan toplam bütçe 11.051.760 TL olmuştur. Buna göre program için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %85'i projeler için kullandırılmıştır. Bunun yanında yararlanıcıların eş finansman harcamaları toplam 18.691.535 TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tutar ve gerçekleşmelerine dair veriler Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri

Toplam Program Bütçesi (TL)	Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Eş Finansman Tutarı (TL)
13.000.000,00	12.895.722,04	11.051.760,21	18.691.535,42

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016)

2.1.3. 2015 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı

Programın 12 milyon TL bütçenin 11.523.493TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullandırılan toplam bütçe 8.048.139 TL olmuştur. Buna göre program için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %70'i projeler için kullandırılmıştır. Bunun yanında yararlanıcıların eş

finansman harcamaları toplam 9.311.112 TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tutar ve gerçekleşmelerine dair veriler Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: 2015 Yılı İktisadi Kalkınma (İKAP2) Mali Destek Programının Bütçe Gerçekleşmeleri

Toplam Program Bütçesi (TL)	Sözleşmeye Bağlanan Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Destek Tutarı (TL)	Gerçekleşen Toplam Eş Finansman Tutarı (TL)
12.000.000,00	11.523.493,04	8.048.139,03	9.311.112,97

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

3. PROGRAMALARA AİT PROJELERE İLİŞKİN İSTATİSTİKİ BİLGİLER

Programların başvuru ve yararlanıcı sayılarına ilişkin istatistiki bilgiler Ajans Faaliyet Raporları (KUZKA, 2012'b, 2014, 2016'b) ve Program Kapanış Raporlarından elde edilmiştir (KUZKA, 2015'b, 2016'a, 2017'a). Değerlendirilen üç farklı yıla ait programlara toplam 349 proje başvurmuştur. Bu projelerin toplam 129'u ile sözleşme imzalanmış ve 109'u projelerini başarıyla tamamlamıştır. En çok başvuru 134 proje ile 2015 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı'dır. En fazla sayıda sözleşme imzalanan (47 adet) ve proje tamamlanan (41 adet) program ise 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı olmuştur (Şekil 1).

Şekil 1: Programlara Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları

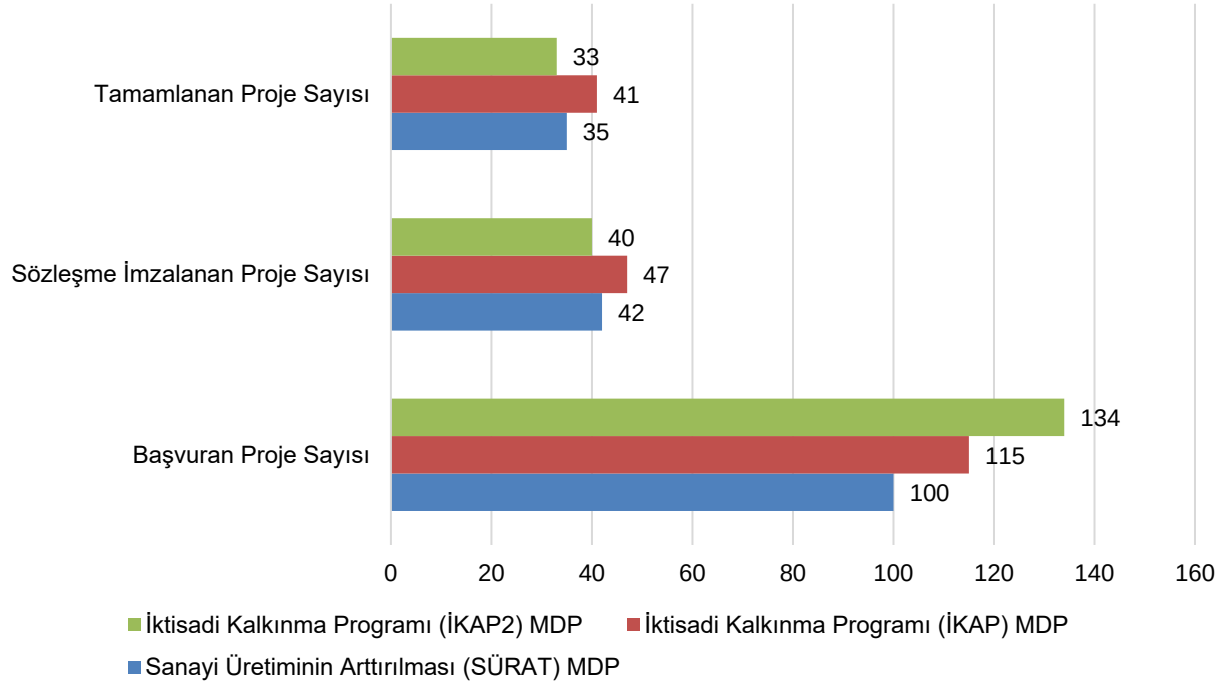

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015), (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016), (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

Değerlendirmeye konu olan üç programın izleme verilerine bakıldığında en fazla başvurunun Kastamonu ilinden (toplam 142 proje) gerçekleştiği, bunu Sinop (127 proje) ve Çankırı'nın (80 proje) takip ettiği görülmüştür. Bununla bağlantılı olarak tamamlanan projelerde de en yüksek orana Kastamonu sahiptir (toplam 43 proje). Sinop ve Çankırı'dan ise sırasıyla 36 ve 30 proje başarıyla tamamlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2: Programlara Başvuran ve Tamamlanan Projelerin İlleri

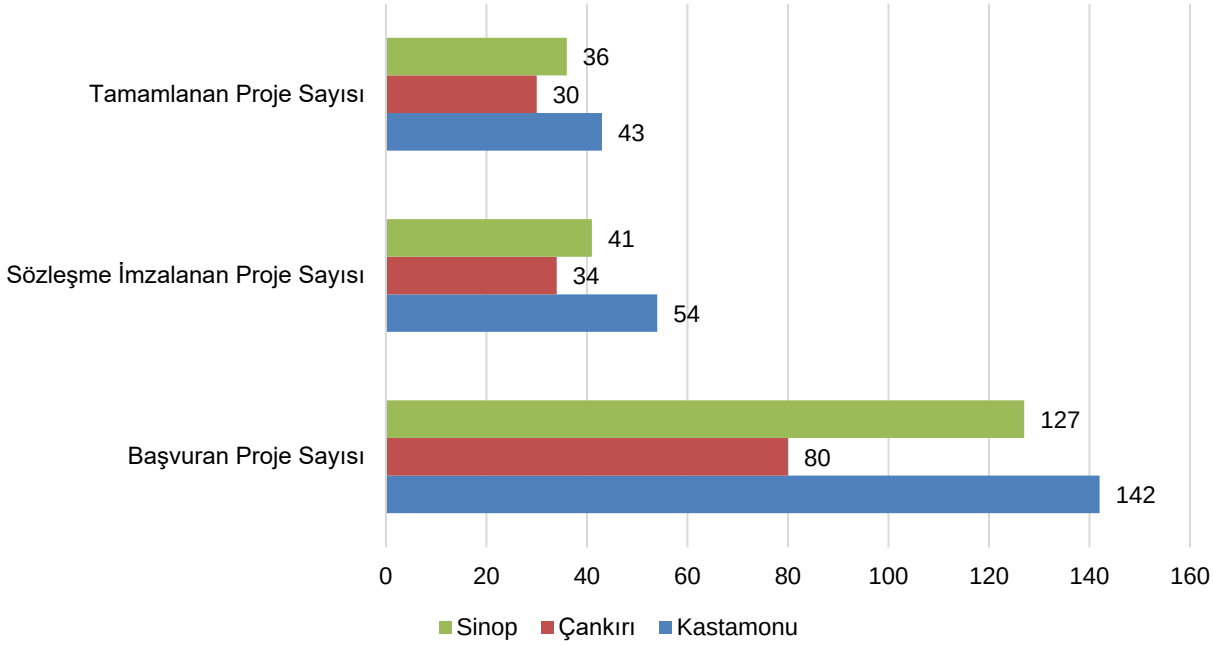

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015), (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016), (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

Programlar bazında proje başvuruları, sözleşme imzalanan ve tamamlanan projelere ilişkin istatistiki bilgiler aşağıda detaylandırılmıştır.

3.1. 2012 Yılı Sanayi Üretiminin Artırılması Mali Destek Programı (SÜRAT)

Programa toplam 100 geçerli başvuru yapılmış ve bunların;

- 42'si ile sözleşme imzalanmış (başvuran projelerin %42'si),
- 7'sinin sözleşmesi feshedilmiş ve son durumda 35 proje başarıyla tamamlanmıştır (Şekil 3).

Şekil 3: SÜRAT Programına Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları

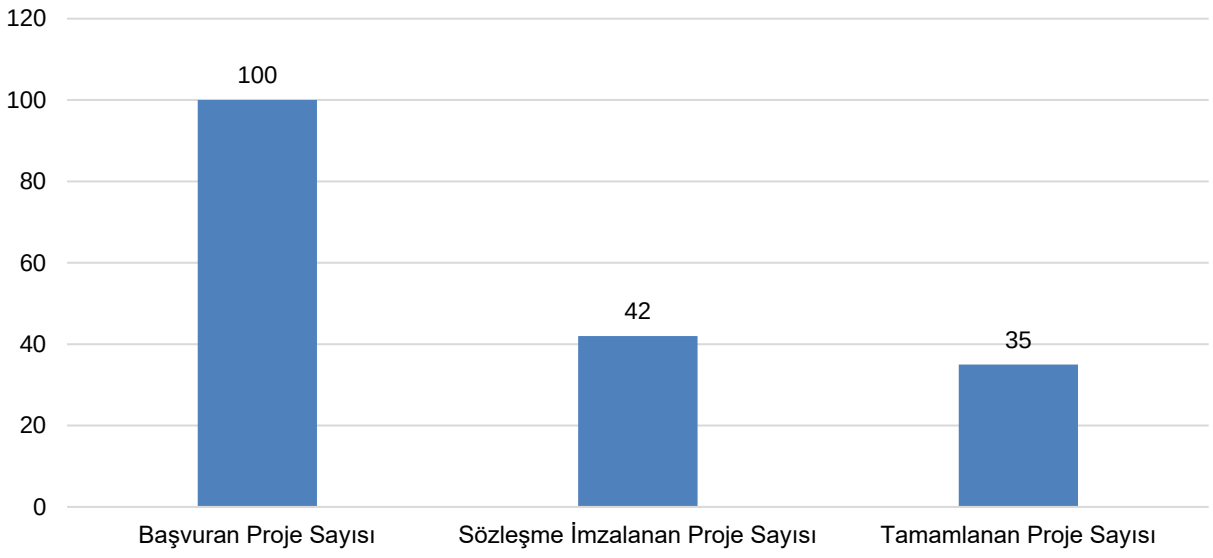

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015)

Program yararlanıcılarının projelerinin uygulama süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir. Programa en fazla sayıda başvuru Kastamonu'dan yapılmıştır (100 başvurunun 44'ü). Bunu, 37 proje ile Sinop ve 19 proje ile Çankırı takip etmiştir (Şekil 4). Desteklenen projelerin ise 15'i Kastamonu'da, 12'si Sinop'ta ve 8'i ise Çankırı'da yürütülmüştür (Şekil 4). Buna göre Kastamonu ve Sinop'tan gerçekleştirilen proje başvurularının niteliğinin Çankırı'dan yapılan başvurulara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 4: SÜRAT Programına Başvurulan İller

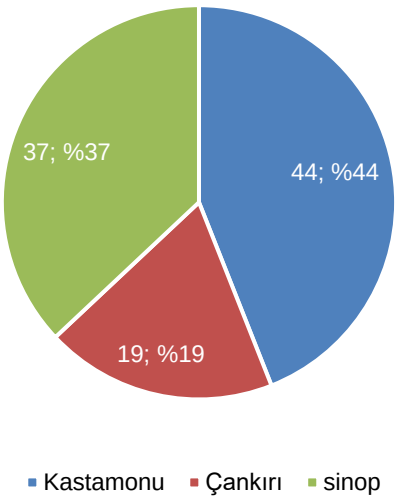

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015)

Şekil 5: SÜRAT Programı Tamamlanan Proje Sayıları

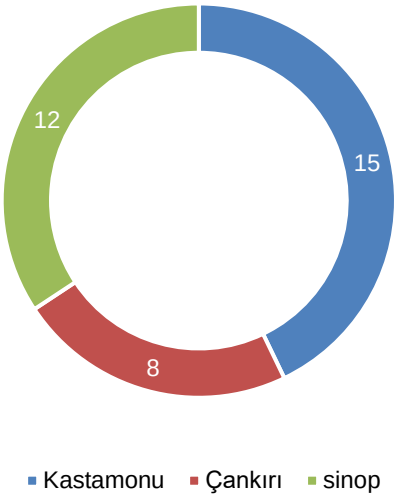

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015)

Program uygulama döneminde 7 projenin sözleşmeleri feshedilmiştir. Sözleşmesi feshedilen 7 projenin 4'ü Kastamonu, 3'ü Sinop projeleri olmuştur.

Şekil 6: SÜRAT NACE Dağılımı

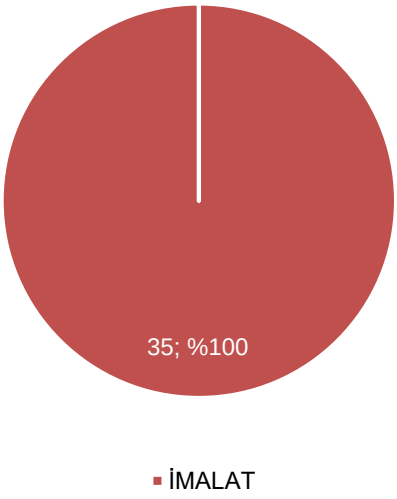

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2015)

Sanayi Üretiminin Artırılması MDP NACE dağılımı incelendiğinde %90 oranında imalat sektörünün programa başvurduğu onu %5 ile toptan ve perakende ticaretin izlediği görülmektedir. Destek almaya hak kazananların tamamının imalat sektörüne ait firmalar olduğu görülmektedir (Şekil 6).

3.2. 2013 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKAP)

Programa toplam 115 geçerli başvuru yapılmış ve bunların;

- 47'si ile sözleşme imzalanmış (başvuran projelerin %41'i),
- 6'sinin sözleşmesi feshedilmiş ve son durumda 41 proje başarıyla tamamlanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7: İKAP Programına Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları

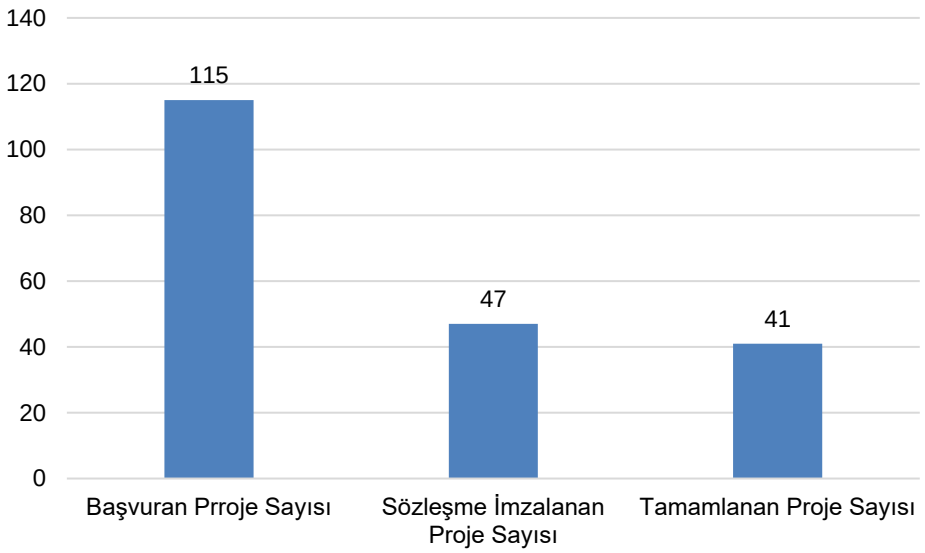

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016)

Program yararlanıcılarının projelerinin uygulama süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir. Programa en fazla sayıda başvuru Kastamonu'dan yapılmıştır (115 başvurunun 46'sı). Bunu 41 proje ile Sinop ve

28 proje ile Çankırı takip etmiştir (Şekil 8). Desteklenen projelerin 16 tanesi Çankırı'da, 13 tanesi Sinop'ta 12 tanesi Kastamonu'da yürütülmüştür (Şekil 9). En fazla başvurunun Kastamonu'dan yapılmış olmasının yanında en az yararlanıcı sayısı da bu ilden gerçekleşmiştir. Bu durumda Çankırı ve Sinop'tan gerçekleştirilen proje başvurularının niteliğinin Kastamonu'dan yapılan başvurulara göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 8: İKAP Programına Başvuran İller

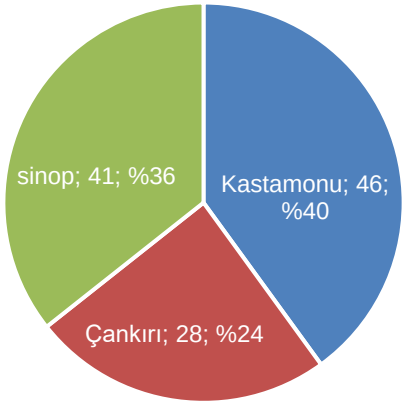

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016)

Şekil 9: İKAP Programı Tamamlanan Projeler

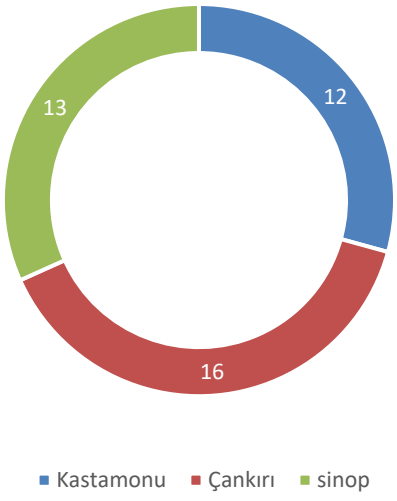

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016)

Program uygulama döneminde 6 projenin sözleşmeleri feshedilmiştir. Sözleşmesi feshedilen 6 projenin 4'ü Kastamonu, 2'si Çankırı projeleri olmuştur.

Programda destek almaya hak kazanan işletmelerin büyük bir çoğunluğunu (%81) imalat sektörü oluşturmuştur (Şekil 10).

Şekil 10: İKAP Programı NACE Dağılımı

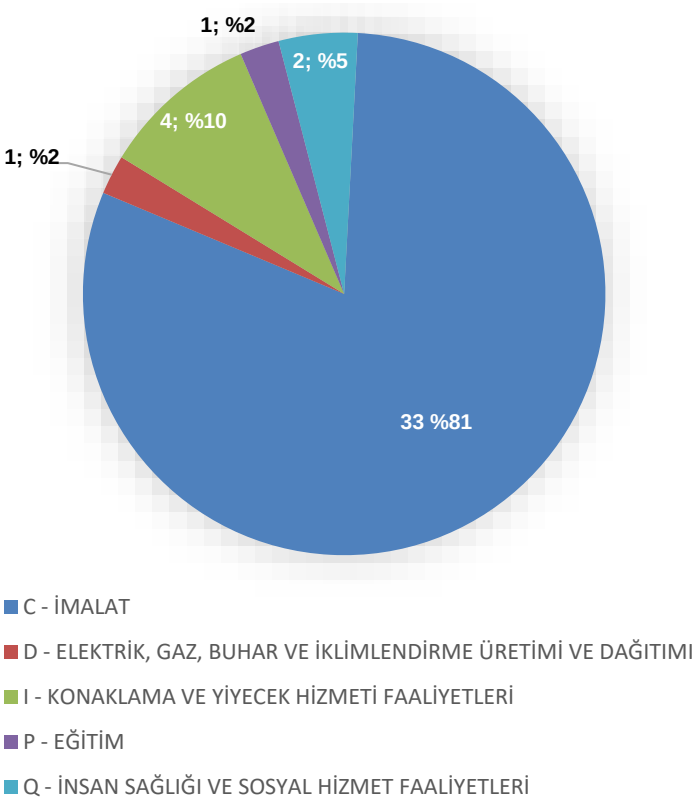

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016)

3.3. 2015 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (İKAP 2)

Programa toplam 134 geçerli başvuru yapılmış ve bunların;

- 40'ı ile sözleşme imzalanmış (başvuran projelerin yaklaşık %30'u),
- 7'sinin sözleşmesi feshedilmiş ve son durumda 33 proje başarıyla tamamlanmıştır (Şekil 11).

Şekil 11: İKAP 2 Programa Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları

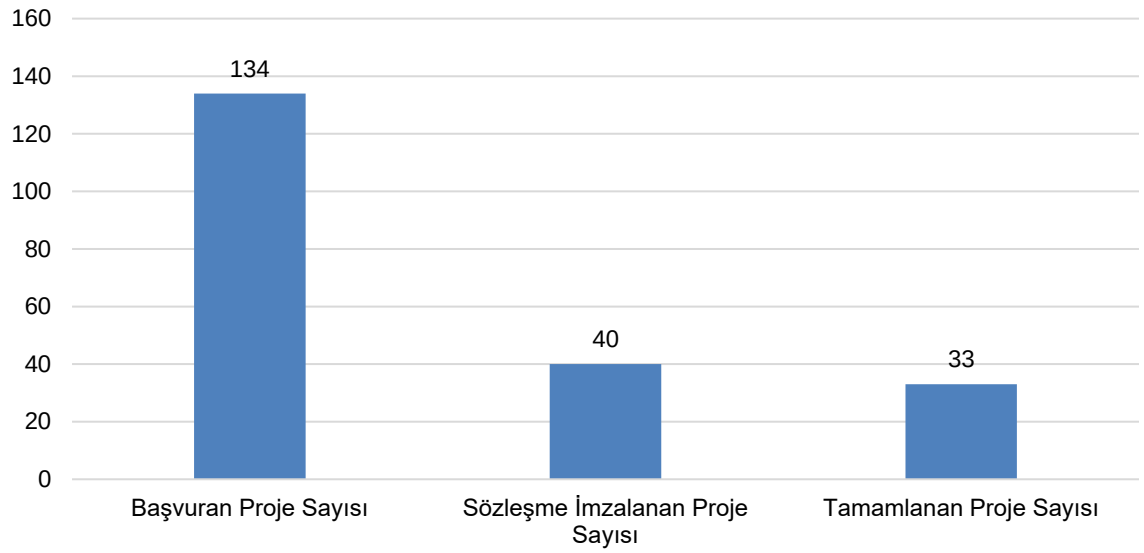

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

Program yararlanıcılarının projelerinin uygulama süreleri 12 ay olarak belirlenmiştir. Programa en fazla sayıda başvuru Kastamonu'dan yapılmıştır (134 başvurunun 52'si). Bunu 49 proje ile Sinop ve 33 proje ile Çankırı takip etmiştir (Şekil 12). Desteklenen projelerin ise en fazla uygulandığı il 12 proje ile Kastamonu en az uygulanan ise 10 proje ile Çankırı'dır (Şekil 13). Program uygulama döneminde 7 projenin sözleşmeleri feshedilmiştir. Sözleşmesi feshedilen 7 projenin 5'i Kastamonu, 2'si Sinop projeleri olmuştur.

Şekil 12: İKAP 2 Programı Başvuran İller

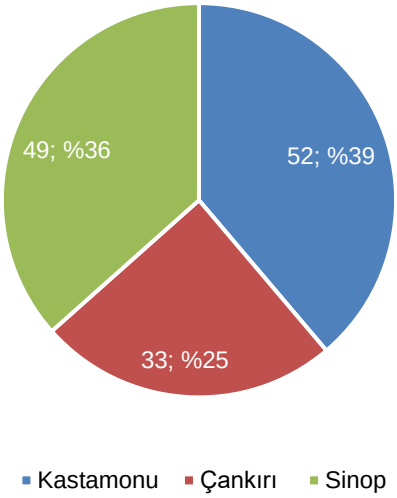

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

Şekil 13: İKAP 2 Programı Yararlanıcılarının İlleri

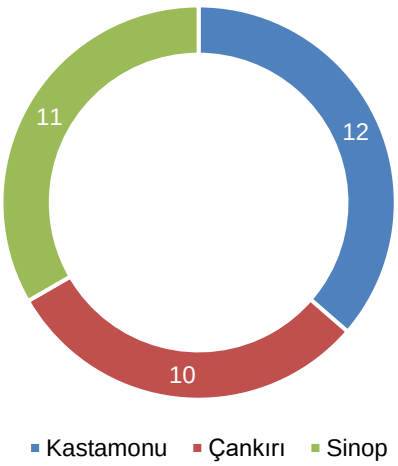

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

Şekil 14: İKAP 2 Programı NACE Dağılımı

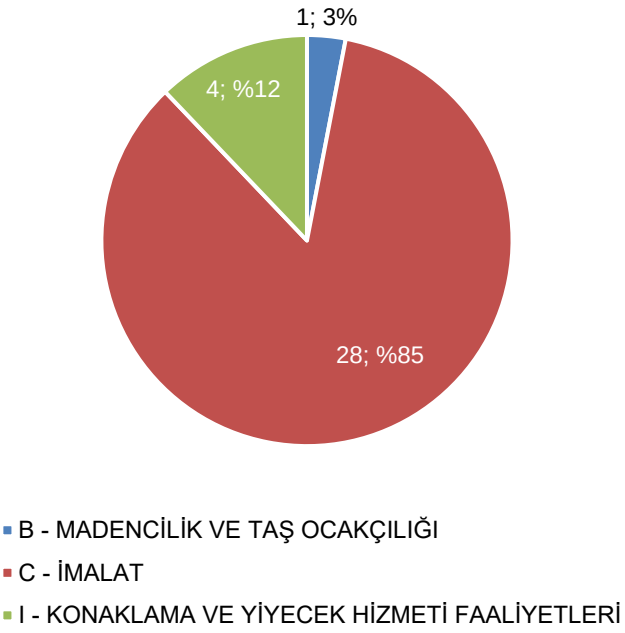

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

Programda destek almaya hak kazanan işletmelerin büyük bir çoğunluğunu (%85) imalat sektörü oluşturmuştur. İkinci sırada ise %12'lik oranla konaklama ve yiyecek hizmetlerinde faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır (Şekil 14).

4. KARŞIT DURUM ETKİ ANALİZİ YÖNTEMİ

Kamunun verdiği desteklerin işe yarayıp yaramadığını ölçmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Bu yöntemler arasında daha sözel ve anketlere dayalı etki değerlendirme yöntemi yanı sıra daha çok hesaplamalara ve istatistiki ölçümlere dayanan yöntemler de kullanılmaktadır. Tüm analiz yöntemlerinde olduğu gibi etki analizi çalışmalarında en güvenilir sonucu deneysel yöntemler vermektedir. Deneysel yöntemler yaygın olarak ölçümlemelerin kontrol altında yapıldığı ortamlarda uygulanabilmektedir. Ekonomi ve sosyal projelerle ilgili ölçümlerde metodolojik olarak deneysel metotlar program sonrasında değerlendirme için kullanılamamaktadır. Bu sebeple, doğruya yakın en uygun yöntem olarak bu tür programların değerlendirilmesinde yarı deneysel yöntemler kullanılmaktadır.

Bu çalışmada karşıt durum etki analizi yöntemi altında yer alan yarı deneysel analiz yöntemlerinden olan Eğilim Skoru Eşleştirme ve Farkın Farkı yöntemleri beraber kullanılmıştır. Şekil 15'te etki analizi yöntemi ve birbiriyle ilişkisi sunulmuştur.

Şekil 15 : Etki Analizi Yöntemleri Hiyerarşisi

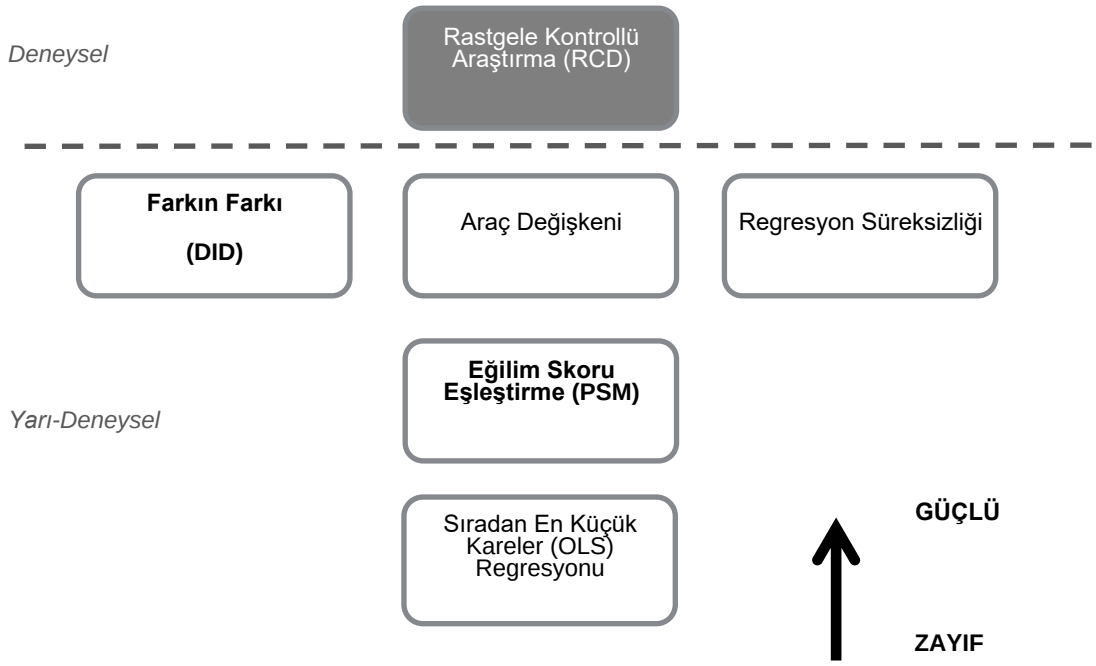

Kaynak: (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017)

4.1. Eğilim Skoru Eşleştirme (Propensity Score Matching) Yöntemi

Program kapsamında destek alan tüm yararlanıcılar ile destek alamayan tüm birimleri karşılaştırmak çok zor karışık ve zaman alıcıdır. Bu nedenle istatistiksel işlemlerden yararlanarak birbirine benzeyen müdahale edilmiş ve edilmemiş birim çiftleri oluşturulur ve karşılaştırma yalnızca bu çiftler içinde yapılır. Eğilim skoru eşleştirmede önceden hangi değişkenler kullanılacağı belirlenir ve program başlangıcında destek alma ihtimalleri probit veya logit regresyonu ortalaması hesaplanarak tahmin edilir.

Eğilim skoru eşleştirmesi ancak, müdahale edilen grupların ve müdahale edilmemiş grupların eğilim skorları arasında belirli bir derecede örtüşme olması durumunda mümkün olabilir. Bu örtüşme "ortak destek alanı" olarak adlandırılır ve bu durumun varlığı yöntemin tutarlılığı için çok önemlidir (Avrupa Birliği, 2001).

4.2. Farkın Farkı (Difference in Difference) Yöntemi

Farkın farkı yönteminde etkinin, destek alan ve almayan birimlerde müdahale öncesi farkın müdahale sonrası farktan çıkarılması ile elde edilir. Bu yöntemde karşılaştırılan birimlerin benzer özellikleri taşıması önemlidir. Genel olarak seçim yanlılığını azaltmak ve doğruluğa artırmak için bu yöntem eğilim skoru eşleştirme yöntemi ile kullanılmaktadır (Şekil 16).

Farkın farkı yönteminde, zaman içerisinde müdahale ve karşılaştırma gruplarının fazla bir değişkenlik göstermeyeceği varsayılmaktadır. Bu varsayıma eşit yönelim (equal trends) veya paralellik varsayımı denilmektedir.

Şekil 16: Farkın Farkı Yöntemi

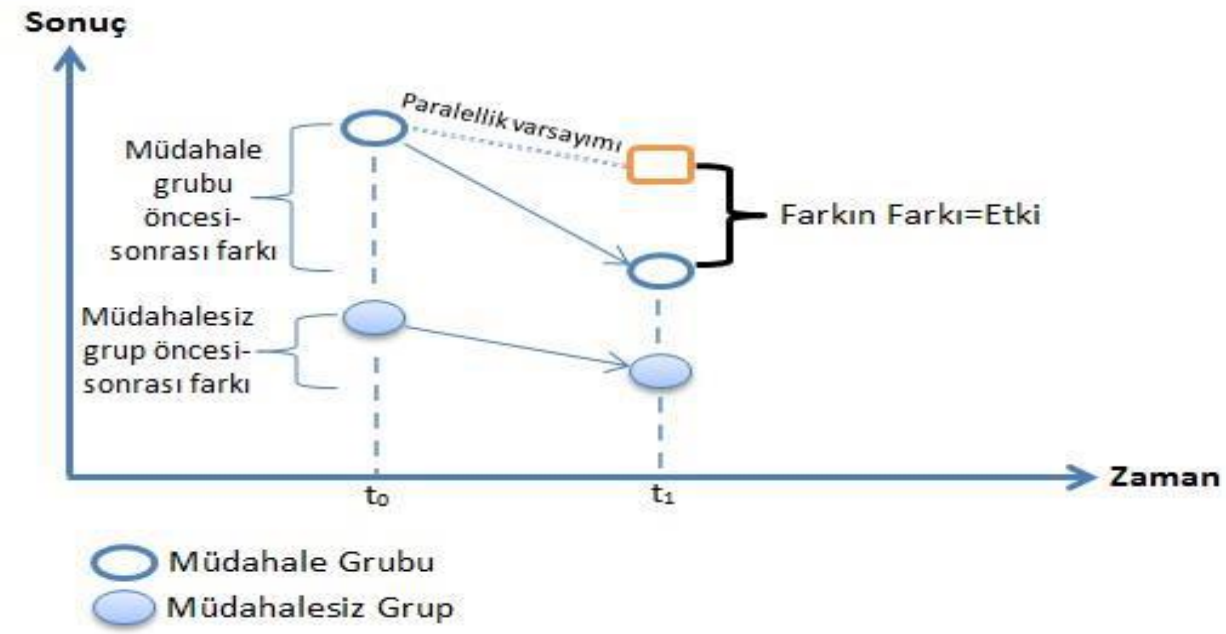

Kaynak: (MEYDAN, 2014)

4.3. Karşıt Durum Etki Analizi Mantıksal Modellemesi

Tablo 7'de Kalkınma Ajansları tarafından Proje Teklif Çağrısı yöntemi kullanılarak sağlanan desteklerin etki analizi için oluşturulan mantıksal modelleme gösterilmektedir. Bu modele göre, A aşamasında gösterildiği üzere, bir mali destek programının başarı koşulu öncelikle potansiyel faydalanıcılara duyurulmasıyla başlar. Desteğin faydalanıcılara getirisi desteğe başvurma maliyetinden yüksek ise potansiyel faydalanıcıların doğal olarak desteğe başvurması beklenir. Ancak, çağrı sürecinin etkili bir şekilde yürütülerek bütün kaynağın başvuran firmalara dağıtılması mali destek programının başarılı olduğu anlamına gelmez. Nitekim çoğu izleme ve değerlendirme raporları bu sürece odaklanmasına rağmen bu aşamada elde edilen çıktıları ölçmek tek başına bir anlam ifade etmemektedir.

Tablo 7: Kalkınma Ajansları Tarafından PTÇ Yöntemiyle Sağlanan Desteklerin Karşıt Durum Etki Analizi Mantıksal Modellemesi

A Teklif Çağrısı ilan edildi ⇓ Firmalar Teklif Çağrısının ekonomik faydasını göz önünde bulundurarak başvuruda bulundu ⇓ **UYGUN BAŞVURU SAHİPLERİ PROGRAMA BAŞVURDU**	⇒	**C** Mali kaynaklar başarılı bulunan firmalara dağıtıldı ⇓ Dağıtılan hibe firmaların yatırım kararını olumlu etkiledi ⇓ **KATKISALLIK**	⇒	**E** Teşvik edilen firmaların performansında program tarafından tetiklenen iyileştirmeler, bölge için sosyo-ekonomik iyileştirmeler sağladı ⇓ **BÖLGESEL ETKİ**
B PTÇ bütçesini aşacak miktarda proje teklifi geldi ve projeler Ajans tarafından değerlendirmeye tabi tutuldu ⇓ Değerlendirme süreci sonunda başarılı projeler destek almaya hak kazandı ⇓ **FAYDA-MALİYET**		**D** Hibeler firma performansında (net satış-istihdam vb.) İyileşmelere sebep oldu ⇓ **FİRMA DÜZEYİNDE ETKİ**		**F** Hedeflenen alanlardaki sosyo-ekonomik iyileşmeler ülke ekonomisine yayıldı ⇓ **ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİ**

Kaynak: (ASVAPP, 2012)

B aşaması ancak programa olan talebin program bütçesinden fazla olması durumunda gerçekleşecektir. Programa başvurup bütçe kısıtı nedeniyle destek alamayan firmalar destek alan firmalarla benzer yatırım yapma motivasyonuna sahiptirler. Firmalara sağlanan desteğin arındırılmış etkisini ölçebilmek için programa başvurup destek alamayan firmalardan elde edilen veriler programa hiç başvurmayan firmalardan elde edilenden daha güvenilirdir.

Eleme sürecini geçerek başarılı olan bir firmaya verilecek desteğin firmanın yatırım kararına etkisi etki analizi yaparken kesinlikle ölçülmesi gereken bir faktördür. C sürecinde, desteklenen firmanın desteğe olan ihtiyacı sorgulanmaktadır. Firmanın yatırım yapma sürecinde verilecek olan desteğe ihtiyacı arttıkça desteğin etkisinin arttığı, aksi durumda ise desteğin âtıl bir şekilde kullanıldığı düşünülebilir. Bu nedenle, mali desteklerin desteğe en fazla ihtiyaç duyan firmalara tahsis edilip edilmediği etki analizi mantığında sorgulanması gereken bir durumdur. Bu aşamada maksimum etki, firmaların 'Bu programdan destek almasaydınız planladığınız yatırımı nasıl gerçekleştirirdiniz?' sorusuna 'Yatırımı gerçekleştiremezdik' cevabı vermeleriyle oluşacaktır. Aynı mantıkla firmaların 'Yatırımı destek almasak da gerçekleştirirdik' cevabı verilen desteğin âtıl kaldığı sonucunu doğuracaktır.

D aşaması etki analizi sürecinde ölçülmesi gereken en önemli çıktıları barındırmaktadır. Etki analizi ile ölçülemeyen E ve F aşamalarının aksine, sağlanan desteklerin firma düzeyinde ne tür sonuçlar doğurduğu bu çıktıların analizi ile mümkündür. Yapılacak analiz uygulanan programın fayda-maliyet analizinin yapılmasına imkân sağlayacaktır. Nitekim bu çalışma, izleme ve değerlendirme süreçlerinden ziyade C ve D aşamalarında bahsedilen çıktıları ölçmeyi amaçlamaktadır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2017).

5. YÖNTEM

Analiz hazırlık aşamasında Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) üzerinden SÜRAT, İKAP ve İKAP 2'ye ait veriler rapor olarak alınmıştır. Ayrıca programlara ait kapanış raporları ve rehberler incelenerek gerekli bilgiler buralardan elde edilmiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde yer alan Girişimci Bilgi Sisteminden (GBS) faydalanmak için gerekli başvurular yapılmış izinler alınarak çalışmalara başlanmıştır.

GBS'de yer alan veriler Türkiye genelindeki firmaları kapsamaktadır. Analiz için ihtiyaç duyulan değişkenlerin 3 farklı tabloda bulunduğu tespit edilmiştir. GBS üzerinden destek alan firmaların vergi numaraları yerine firma bilgisi gizliliğinin sağlanabilmesi için oluşturulan "sıra numarası" değişkeni yer almaktadır. Karşıt durum etki değerlendirmesinde destek alan ve almayan firma ayrımına ihtiyaç duyulduğu için GBS'ye Ajans tarafından desteklenmiş firmaların vergi numaraları destek aldığı program bazında gönderilerek destek almış firmaların sistemde yer alan sıra numaralarının belirtilmesi talep edilmiştir. Gelen bilgilerden sonra kullanılmayacak verilerin çıkarılmasına ve tabloların birleştirilmesi işlemlerine geçilmiştir.

Verilerin analize hazır hale getirilebilmesi için gerçekleştirilen şu işlemler gerçekleştirilmiştir:

- Her bir program için oluşturulacak olan probit model için mümkün olduğunca çok bağımsız ve kukla değişken oluşturulması hedeflenmiştir. Bu değişkenlerin program başvuru kılavuzunda yer alan değerlendirme kriterlerini yansıtması amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu değişkenlerin program başvurusu öncesindeki yıllarda kullanılacağı bilindiğinden değişkenler bu durum gözetilerek oluşturulmuştur.
- Girişim Sicil tablosunda her bir çeyrek için var olan çalışan sayısı ve toplam ücret değişkenleri yıl ortalamasını içerecek şekilde her bir yıl için yeni değişkenler olarak, faaliyet süresi değişkeni ise kuruluş yılı ile 2021 yılı arasındaki faaliyet süresini gösterir şekilde oluşturulmuştur.
- Destek alan firma ve destek alınan mali destek programı değişkenlerinin olduğu tablo ile girişim sicil isimli tablo sıra numarası değişkeni baz alınarak birleştirilmiştir.
- Bilanço isimli tabloda sadece kullanılması planlanan değişkenler bırakılmıştır. Bunlar, dönen varlıklar, hazır değerler, stoklar, kısa vadeli yabancı kaynaklar, net satışlardır.
- Bilanço tablosu ile sıra numarası değişkeni baz alınarak birleştirilmiştir.
- Bilanço tablosundan gelen değişkenlerden her bir yıl için olacak şekilde yeni değişkenler oluşturulmuştur.
- Dönen varlıklar, hazır değerler, stoklar, kısa vadeli yabancı kaynaklar, net satışlar değişkenleri için bir önceki yıla göre artış olup olmadığının tespiti için 2012, 2016 yılları arası için yeni değişkenler oluşturulmuştur.
- İhracat verileri ihracat kalemi bazında olduğu için gerekli birleştirmeler yapılmış ve ihracat değeri değişkeni her bir firma için tek satırda yer alacak şekilde her bir yıl için oluşturulmuştur.
- İşyeri Sicil, Çalışan Mikro, İhracat, İthalat ve Beyan Alış Beyan Satış tabloları incelenmiş ve içlerinde İhracat tablosunun kullanılabileceği değerlendirilmiştir. Bu tablo ile ihracat tablosu sıra numarası değişkeni baz alınarak birleştirilmiştir.
- Elde edilen tabloda yer alan veriler analize uyumlu hale gelebilmeleri için long formdan wide forma dönüştürülmüştür. Böylece her bir satırın biricik değere sahip olması sağlanmıştır.
- Oluşan tablolardaki veriler incelenerek sayısal hatalar veya eksik hücreler tespit edilmiştir. 2019 yılındaki bazı firmalar için son iki sayının virgülle ayrılmamış olması hatası aynı firma için diğer yılların verileri ile tutarlılığı da kontrol edilerek düzeltilmiştir. Yıllar içinde verilerde eksiklik olması durumunda ise yılların oluşturduğu trendin belirlediği sayılar yazılmıştır.
- Regresyon modelinde kullanılması planlanan bağımsız değişkenler incelenmiş ve dağılımlarının normal dağılım olmadığı görülmüştür. Sürekli değişkenler için logaritma dönüşümü yapılmıştır.

Her bir mali destek programı için ayrı ayrı olacak şekilde analiz aşamaları ise aşağıda sıralanmıştır:

- Bağımlı değişken olarak net satışlar ve çalışan sayısı kullanılacak şekilde, ln net satışlar, ln çalışan sayısı, ln ücret ortalaması, ln dönen varlıklar, ln hazır değerler, ln stoklar, ln kısa vadeli yabancı kaynaklar ve ln faaliyet süresi bağımsız değişken olarak, net satışlarda bir önceki yıla göre artış olması, çalışan sayısında bir önceki yıla göre artış olması, ücret ortalamasında bir önceki yıla göre artış olması, dönen varlıklarda bir önceki yıla göre artış olması, hazır değerlerde bir önceki yıla göre artış olması, stoklarda bir önceki yıla göre artış olması, kısa vadeli yabancı kaynaklarda bir önceki yıla göre artış olması değişkenleri ise kontrol (kukla) değişkenleri olarak belirlenmiştir.
- Bağımlı değişkenler için ayrı ayrı olacak şekilde tüm değişkenler kullanılarak analiz yapılmıştır.
- Değişkenlerden eşleşme sonrası müdahale ve kontrol grubu için değişkenlerin ortalamalarının birbirine en çok benzemesini sağlayanlar analizde bırakılmıştır.
- Çalışan sayısı bağımlı değişkeni için tutarlı sonuçlar elde edilemediğinden bu değişken analiz dışı bırakılmıştır.
- İhracat değeri bağımlı değişkeni için dağılım analiz yapılacak seviyede olmadığından bu değişken analiz dışı bırakılmıştır.

Çalışmada her bir program için ayrı ayrı analizler yapılmıştır. Karşıt Durum Etki analizinin yapılabilmesi için yeterli sayıda firmaya sahip bir kontrol grubunun oluşturulması gerekmektedir. Kontrol grubunda yer alacak firmalar ile müdahale grubundaki firmaların benzer özellik göstermeleri gerekmektedir. Yani, faaliyet alanı bakımından ajanstan destek alanlar ile GBS yer alan ve destek almayan firmaların benzer özellikler göstermesi istenmektedir. Bu bakımdan ilgili yıllara ait NACE Rev. 2 düzeyinde GBS havuzda çok sayıda uygun firma içerdiği için eşleşmede büyük bir konfor alanı sağlamıştır. SÜRAT MDP'de ajanstan destek alıp analize giren 31 müdahale grubuna karşılık 307 eşleşmeye uygun kontrol grubu firma tespit edilmiş ve analizler yapılmıştır. İKAP MDP'de ise 37 adet müdahale grubuna 348 adet kontrol grubu firma bulunmuştur. İKAP 2 MDP' de bu sayı 31 adet müdahale firmaya 398 adet kontrol grubu firma olarak tespit edilmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. Program Grup Sayıları

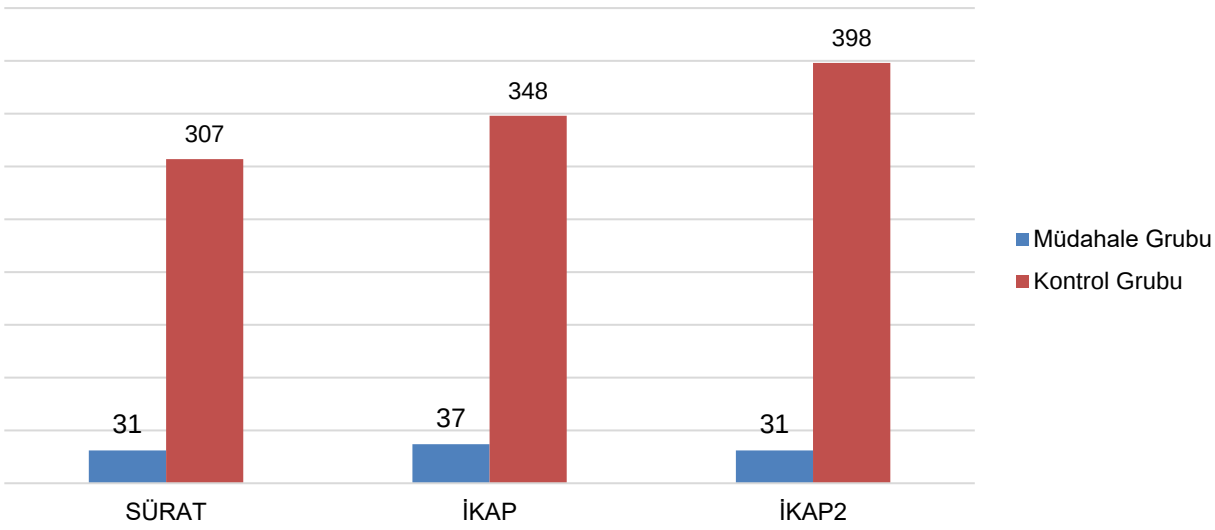

Çalışma KOBİ'lere yönelik olduğundan 250 ve üzeri çalışana sahip firmalar analizden çıkarılmıştır.

Destek almayan firmalardan illeri Kastamonu, Çankırı ve Sinop olmayanlar çıkarılmıştır. Destek alan firmaların sistemde görünen kayıtları başka şehirlerde olabildiğinden aynı işlem onlar için uygulanmamıştır.

Destek almayan firmalardan NACE kodu üretim sektörüne ait olmayanlar çıkarılmıştır. Destek alan firmalar için aynı işlem uygulanmamıştır. Bunun sebebi destek alan firmalardan NACE kodlarının üretim sektöründe gözükmeyenlerin sayısının analizi güçsüzleştirecek kadar fazla olmasıdır. İdari kayıtlarda farklı görünse de bu firmaların NACE kodlarının üretim sektöründe olduğu varsayılmıştır. Destek almayan firma sayısı destek alan firma sayısının 50 katından fazla olduğu için bu işlemin destek almayan firmalara uygulanmasında bir sorun görülmemiştir. Yine toplam üç program içinde birden fazla destek alan firmalar analizden çıkarılmıştır. Programlarda analiz dışı bırakılma kriterleri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Analiz Dışı Bırakma Kriterleri

Kriter 1	Kobi statüsünde değilse (250 ve üzeri çalışana sahip)
Kriter 2	Firma merkezi TR82 dışında ise
Kriter 3	NACE üretim kodu üretim sektörüne ait değilse
Kriter 4	Üç program içerisinde birden fazla destek almışsa
Kriter 5	Veriler temin edilememiş ise

5.1. SÜRAT Programı

SÜRAT programına ait analize dahil edilen ve edilmeyen gruplara ait veriler Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: SÜRAT Mali Destek Programı Analize Dahiliyet Dağılımı

	Müdahale	**Kontrol**	**Toplam**
Analize Dahil	29	307	336
Analiz Dışı	2	0	2
Toplam	31	307	338

Eğilim Skoru Eşleştirme yönteminde kullanılması planlanan bağımlı değişkenler, bağımsız değişkenler ve kontrol değişkenleri Tablo 10'da yer alan tüm değişkenleri içeren bir probit model kurulmuş ve bu modele ilişkin eğilim skoru eşleştirmeleri yapılmıştır. Bağımlı değişkenlerden olan "İhracat Tutarındaki Değişim" için analize sadece ihracat yapan firmaları içermesi gerekmektedir. Analizde ihracat yapan firma sayısı çok az olduğundan bu değişken için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Bu sebepten İhracat tutarındaki değişim değişkeni modelden çıkartılmıştır.

Tablo 10: SÜRAT Mali Destek Programı Analizinde Kullanılması Planlanan Değişkenler

	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Kontrol Değişkenleri
1	Net Satışlardaki Değişim	2012 Yılı Net Satışlar	2012 Yılındaki Net Satışlarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
2	Çalışan Sayısındaki Değişim	2012 Yılı Çalışan Sayısı	2012 Yılı Çalışan Sayısının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
3	İhracat Tutarındaki Değişim	2012 Yılı Ücret Ortalaması	2012 Yılı Ücret Ortalamasının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
4		2012 Yılı Dönen Varlıklar	2012 Yılı Dönen Varlıklarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
5		2012 Yılı Hazır Değerler	2012 Yılı Hazır Değerlerinin 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
6		2012 Yılı Stoklar	2012 Yılı Stoklarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
7		2012 Yılı Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	2012 Yılı Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
8		Faaliyet Süresi	

SÜRAT programında regresyon modelinde kullanılması planlanan bağımsız değişkenler incelenmiş ve dağılımlarının normal dağılım olmadığı görülmüştür. Sürekli değişkenler için logaritma dönüşümü yapılmıştır.

İhracat değeri değişkeni için dağılım analiz yapılacak seviyede olmadığından bu değişken analiz dışı bırakılmıştır.

Bağımlı değişkenler için ayrı ayrı olacak şekilde tüm değişkenler kullanılarak analiz yapılmıştır.

Çalışan sayısı bağımlı değişkeni için tutarlı sonuçlar elde edilemediğinden bu değişken analiz dışı bırakılmıştır. Değişkenlerden eşleşme sonrası müdahale ve kontrol grubu için değişkenlerin ortalamalarının birbirine en çok benzemesini sağlayanlar analizde bırakılmıştır.

Denenmiş olan onlarca farklı modelden eşleştirme sonrası en iyi dengelenmeyi elde eden model Tablo 11'de gösterilmektedir. Probit modelde Ln formunda 2012 Yılı Net Satışlar, Ln formunda 2012 Yılı Çalışan Sayısı, Ln Formunda 2012 Yılı Ücret Ortalaması bağımsız değişkenler olarak, 2012 Yılı Stoklarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması değişkeni ise kukla değişken olarak yer almaktadır. Bu modelin sonucunda analize dahil olan destek alan (müdahale grubu) ve destek almayan (kontrol grubu) firmaların her biri için destek alma olasılığı (eğilim skoru) hesaplanmıştır. Daha sonra bu olasılıklar göz önünde bulundurularak STATA 14 programı ile müdahale ve kontrol firmaları için eğilim skoru eşleştirmeleri yapılarak net satışlardaki ve çalışan sayısındaki değişim hesaplanmıştır.

Tablo 11: SÜRAT Mali Destek Programı Analizde Kullanılan Değişkenler

	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Kontrol Değişkenleri
1	Net Satışlardaki Değişim	2012 Yılı Net Satışlar	2012 Yılı Stoklarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması
2		2012 Yılı Çalışan Sayısı	
3		2012 Yılı Ücret Ortalaması	

Ajansımız 2012 Yılı SÜRAT Mali Destek Programından yararlanma olasılığını hesaplayan probit model sonuçları aşağıda gösterilmektedir. Modelde yer alan "Ln formundaki 2012 Yılı Net Satışlar" %99 güven düzeyinde destek alma olasılığını pozitif yönde etkilemektedir. Modelde yer alan diğer değişkenler destek alma olasılığını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde açıklayamıyor olsa da eşleştirme sonrası 2012 yılı için müdahale ve kontrol grubu ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmaması hipotezini sağladıklarından modelde bırakılmışlardır (Tablo 12).

Tablo 12: 2012 Yılında Destek Alma Durumu İçin Probit Model (probit ve dprobit)

Değişkenler	dF/dx	Std. Err.	z	P>|z|
2012 Yılı Net Satışlar (ln)	.0234799	.0093778	2.53	0.011
2012 Yılı Çalışan Sayısı (ln)	-.0415492	.0262674	-1.60	0.110
2012 Yılı Ücret Ortalaması (ln)	.0443523	.0241819	1.85	0.065
2012 Yılı Stoklarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması	-.0298648	.0200211	-1.66	0.097

Her bir firma için destek alma olasılığı olan eğilim skorları probit modelle belirlendikten sonra destek alan ve almayan firmaların eşleştirilmesi yapılmıştır. Eşleştirme için yerine koyarak ortak alanda yer alan en yakın komşu eşleştirmesi yöntemi ana yöntem olarak tercih edilmiştir.

Grafik 1'de Eğilim skorları için oluşturulan Kernel Density grafiği incelendiğinde müdahale ve kontrol gruplarının eğilim skorlarının eşleştirme öncesinde birbirinden oldukça farklı olduğu ancak eşleşme sonrasında birbirine benzediği görülmektedir. Bu durumda, destek alan ve destek almayan firmaların destek alma olasılıklarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 1: SÜRAT Mali Destek Programı Eğilim Skoru Dağılımı için Kernel Density Grafikleri

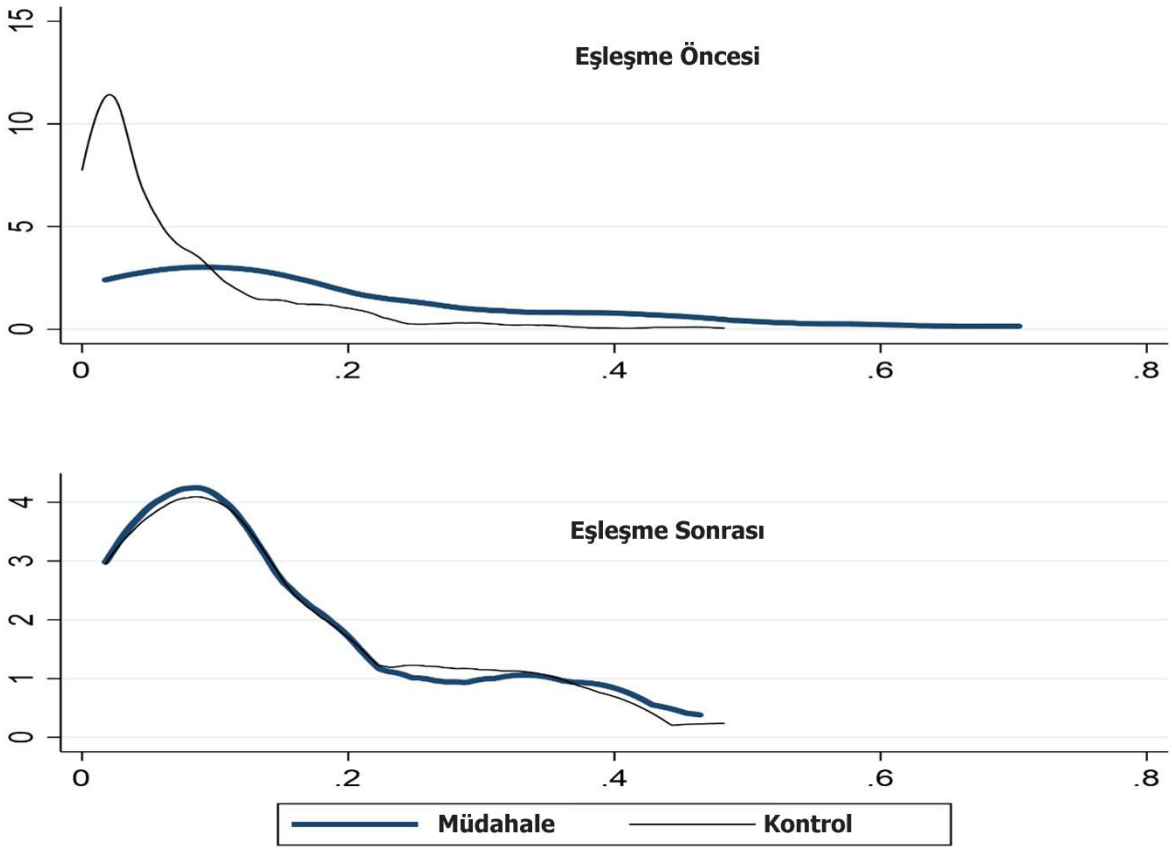

Tablo 13'te her bir bağımsız değişken ve kontrol değişkeni için eşleşme öncesi ve sonrası durumlar için müdahale ve kontrol firmaların ortalamaları karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmalar için boş hipotez "Müdahale ve Kontrol gruplarının ortalamaları birbirine eşittir." olarak kurulmaktadır. Hipotez reddedildiğinde müdahale ve kontrol gruplarının birbirinden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hipotez reddedilemediğinde ise müdahale ve kontrol gruplarının ortalamalarının istatistiksel olarak birbirinden farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda eşleşme sonrası '2012 yılı Net Satışları için Müdahale ve Kontrol gruplarının ortalamaları birbirine eşittir' hipotezi reddedilememektedir. Diğer bir deyişle eşleşme sonrası 2012 yılı Net Satışları için Müdahale ve Kontrol gruplarının ortalamalarının aynı olduğu söylenebilir. Aynı durum kurulan hipotezler temelinde diğer değişkenler için de söylenebilir. Bu sonuç benzer firmaların eşleşmeye dahil olduğunu göstermektedir.

Bağımsız ve kontrol değişkenleri için eşleştirme öncesi ve sonrası olarak çıkarılan tanımlayıcı istatistikler ile müdahale ve kontrol grubundaki firmaların karşılaştırıldığı t-testi incelendiğinde, eşleştirme sonrası müdahale ve kontrol grubunun her bir değişken bazında ortalamalarının birbirinden farklı olmadığı söylenebilecektir. Bunun yanında, eşleştirme sonrası yanlılığın eşleştirme öncesi yanlılıktan daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca müdahale ve kontrol grubunun eşleştirme sonrası her bir değişken açısından dengelendiği görülmektedir (Tablo 13).

Tablo 13: SÜRAT Mali Destek Programı Eşleşme Öncesi ve Sonrası için Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Eşleşme Durumu	(Ort) Müdahale	(Ort) Kontrol	Yanlılık %	Yanlılıktaki azalma	t-test t	t-test p> |t|	V(T)/ V(C)
2012 Yılı Net Satışlar (ln)	U	14.691	13.329	101.7		5.25	0.000	0.87
	M	14.605	14.629	-1.8	98.3	-0.07	0.946	0.87
2012 Yılı Çalışan Sayısı (ln)	U	3.1971	2.348	78.1		4.33	0.000	1.22
	M	3.2317	3.3556	-11.4	85.4	-0.46	0.648	0.80
2012 Yılı Ücret Ortalaması (ln)	U	10.044	8.9126	91.6		4.86	0.000	1.00
	M	9.9549	10.034	-6.4	93.0	-0.26	0.798	1.09
2012 Yılı Stoklarının 2011 Yılına Göre Yüksek Olması	U	.54839	.74919	-42.6		-2.42	0.016	.
	M	.55172	.51724	7.3	82.8	0.26	0.797	.

Sonuç olarak, destek alan ve almayan firmaların birbirleriyle eşleştirmeleri yapılırken bir eğilim skoru eşleştirmesi yöntemi olan "Yerine Koyarak Ortak Alanda Yer Alan En Yakın Komşu Yöntemi" (Nearest Neighbor Matching with Replacement within Common Support Boundaries) kullanılmıştır. Bu yöntem uygulandığında ortak alanda yer almayan 2 müdahale firması analiz dışında kalmıştır. Analiz sonucunda toplamda 29 eşleşme yapılmıştır. Yerine koyarak eşleştirme yapıldığı için, kontrol grubunda yer alan 25 firma eşleştirmeye dahil olmuştur. Kontrol grubunda yer alan 23 firma eşleştirmeye 1 kez, 1 firma 2 kez, 1 firma ise 4 kez dahil olmuştur (Tablo 14).

Tablo 14: SÜRAT Mali Destek Programı Eşleşme Sayısı Dağılımı

Eşleşme Sayısı	Müdahale	Kontrol
1	29	23
2	0	1
4	0	1

5.2. İKAP Programı

İKAP programına ait analize dahil edilen ve edilmeyen gruplara ait veriler Tablo 15'te gösterilmiştir.

Tablo 15: İKAP Mali Destek Programı Analize Dahiliyet Dağılımı

	Müdahale	Kontrol	Toplam
Analize Dahil	37	348	385
Analiz Dışı	0	0	0
Toplam	37	348	385

Eğilim Skoru Eşleştirme yönteminde kullanılması planlanan bağımlı değişkenler, bağımsız değişkenler ve kontrol değişkenleri Tablo 16 ve bu değişkenlerden hangilerinin modelde yer aldığı Tablo 17'de belirtilmektedir.

Tablo 16'da yer alan tüm değişkenleri içeren bir probit model kurulmuş ve bu modele ilişkin eğilim skoru eşleştirmeleri yapılmıştır. Bağımlı değişkenlerden olan "İhracat Tutarındaki Değişim" için analize sadece ihracat yapan firmaları içermesi gerekmektedir. Analizde ihracat yapan firma sayısı çok az olduğundan bu değişken için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Bu sebepten İhracat tutarındaki değişim değişkeni modelden çıkartılmıştır.

Tablo 16: İKAP Mali Destek Programı Analizinde Kullanılması Planlanan Değişkenler

	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Kontrol Değişkenleri
1	Net Satışlardaki Değişim	2013 Yılı Net Satışlar	2013 Yılındaki Net Satışlarının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
2	Çalışan Sayısındaki Değişim	2013 Yılı Çalışan Sayısı	2013 Yılı Çalışan Sayısının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
3	İhracat Tutarındaki Değişim	2013 Yılı Ücret Ortalaması	2013 Yılı Ücret Ortalamasının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
4		2013 Yılı Dönen Varlıklar	2013 Yılı Dönen Varlıklarının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
5		2013 Yılı Hazır Değerler	2013 Yılı Hazır Değerlerinin 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
6		2013 Yılı Stoklar	2013 Yılı Stoklarının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
7		2013 Yılı Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	2013 Yılı Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
8		Faaliyet Süresi	

Regresyon modelinde kullanılması planlanan bağımsız değişkenler incelenmiş ve dağılımlarının normal dağılım olmadığı görülmüştür. Sürekli değişkenler için logaritma dönüşümü yapılmıştır.

İhracat değeri değişkeni için dağılım analiz yapılacak seviyede olmadığından bu değişken analiz dışı bırakılmıştır.

Bağımlı değişkenler için ayrı ayrı olacak şekilde tüm değişkenler kullanılarak analiz yapılmıştır.

Çalışan sayısı bağımlı değişkeni için tutarlı sonuçlar elde edilemediğinden bu değişken analiz dışı bırakılmıştır. Değişkenlerden eşleşme sonrası müdahale ve kontrol grubu için değişkenlerin ortalamalarının birbirine en çok benzemesini sağlayanlar analizde bırakılmıştır.

Denenmiş olan onlarca farklı modelden eşleştirme sonrası en iyi dengelenmeyi elde eden model Tablo 17'de gösterilmektedir.

Probit modelde Ln formunda 2013 Yılı Net Satışlar, Ln formunda 2013 Yılı Çalışan Sayısı, Ln Formunda 2013 Yılı Ücret Ortalaması bağımsız değişkenler olarak, 2013 Yılı Çalışan Sayısının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması, 2013 Yılı Ücret Ortalamasının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması ve 2013 Yılı Hazır

Değerlerin 2012 Yılına Göre Yüksek Olması değişkenleri ise kukla değişken olarak yer almaktadır. Bu modelin sonucunda analize dahil olan destek alan (müdahale grubu) ve destek almayan (kontrol grubu) firmaların her biri için destek alma olasılığı (eğilim skoru) hesaplanmıştır. Daha sonra bu olasılıklar göz önünde bulundurularak STATA programı ile müdahale ve kontrol firmaları için eğilim skoru eşleştirmeleri yapılarak net satışlardaki ve çalışan sayısındaki değişim hesaplanmıştır (Tablo 17).

Tablo 17: İKAP Mali Destek Programı Analizinde Kullanılan Değişkenler

	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Kontrol Değişkenleri
1	Net Satışlardaki Değişim	2013 Yılı Net Satışlar	2013 Yılı Çalışan Sayısının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
2		2013 Yılı Çalışan Sayısı	2013 Yılı Ücret Ortalamasının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması
3		2013 Yılı Ücret Ortalaması	2013 Yılı Hazır Değerlerin 2012 Yılına Göre Yüksek Olması

Ajansımız 2013 Yılı İKAP Mali Destek Programından yararlanma olasılığını hesaplayan probit model sonuçları aşağıda gösterilmektedir. Modelde yer alan değişkenler destek alma olasılığını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde açıklayamıyor olsa da eşleştirme sonrası 2013 yılı için müdahale ve kontrol grubu ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmaması hipotezini sağladıklarından modelde bırakılmışlardır (Tablo 18).

Tablo 18: 2013 Yılında Destek Alma Durumu İçin Probit Model (probit ve dprobit)

Değişkenler	dF/dx	Std. Err.	z	P>|z|
2013 Yılı Net Satışlar	.0152433	.0082595	1.93	0.054
2013 Yılı Çalışan Sayısı	-.0247506	.0330761	-0.74	0.458
2013 Yılı Ücret Ortalaması	.0435111	.0288728	1.48	0.138
2013 Yılı Hazır Değerlerin 2012 Yılına Göre Yüksek Olması	.0106923	.0151612	0.69	0.490
2013 Yılı Ücret Ortalamasının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması	.0092109	.0217997	0.40	0.689
2013 Yılı Çalışan Sayısının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması	.0324587	.0189044	1.75	0.080

Her bir firma için destek alma olasılığı olan eğilim skorları probit modelle belirlendikten sonra destek alan ve almayan firmaların eşleştirilmesi yapılmıştır. Eşleştirme için yerine koyarak ortak alanda yer alan en yakın komşu eşleştirmesi yöntemi ana yöntem olarak tercih edilmiştir.

Eğilim skorları için oluşturulan Kernel Density grafiği incelendiğinde müdahale ve kontrol gruplarının eğilim skorlarının eşleştirme öncesinde birbirinden oldukça farklı olduğu ancak eşleşme sonrasında birbirine benzediği görülmektedir. Bu durumdan, destek alan ve destek almayan firmaların destek alma olasılıklarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Grafik 2).

Grafik 2: İKAP Mali Destek Programı Eğilim Skoru Dağılımı için Kernel Density Grafikleri

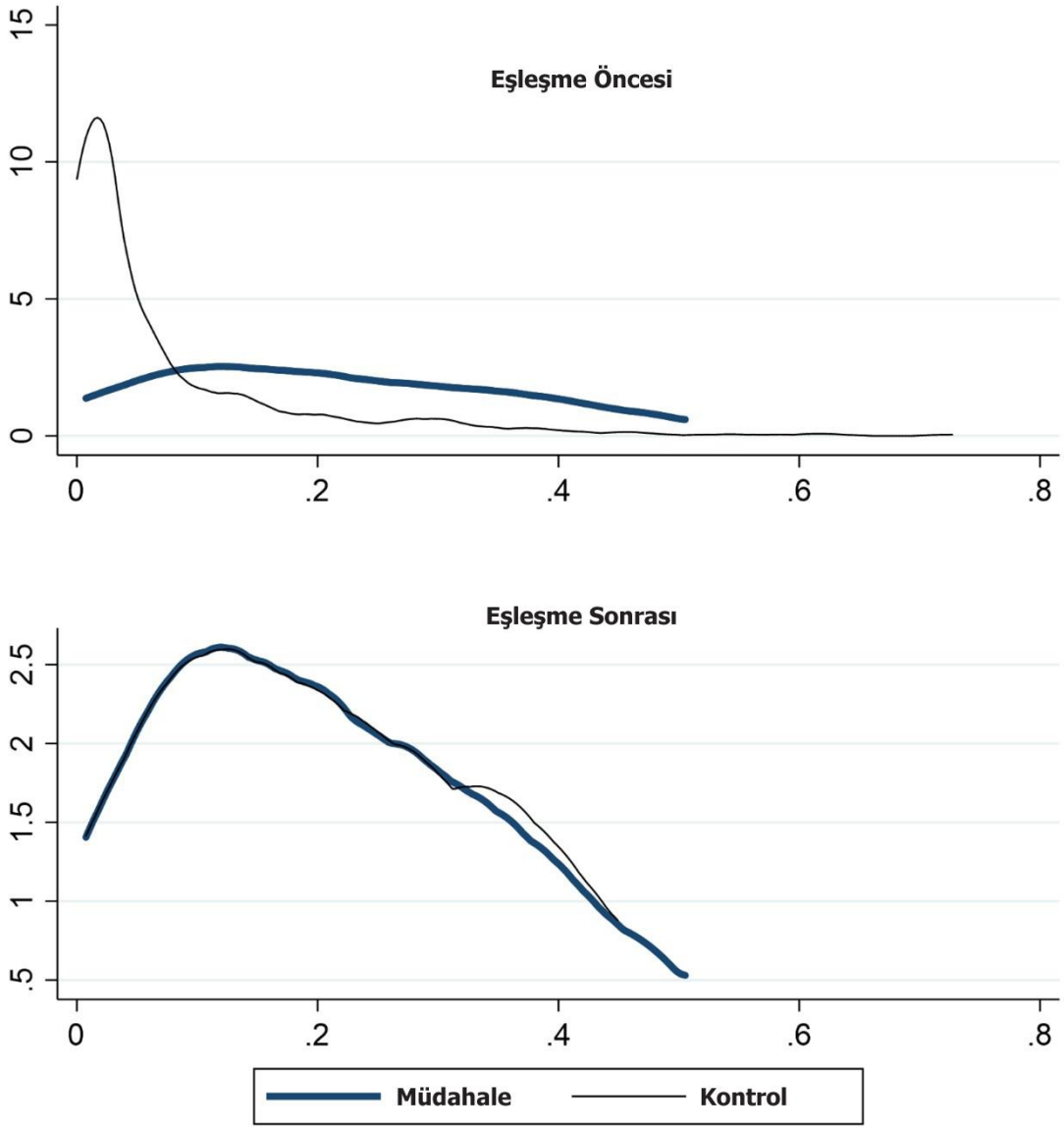

Bağımsız ve kontrol değişkenleri için eşleştirme öncesi ve sonrası olarak çıkarılan tanımlayıcı istatistikler ile müdahale ve kontrol grubundaki firmaların karşılaştırıldığı t-testi incelendiğinde, eşleştirme sonrası müdahale ve kontrol grubunun her bir değişken bazında ortalamalarının birbirinden farklı olmadığı söylenebilecektir. Bunun yanında, eşleştirme sonrası yanlılığın eşleştirme öncesi yanlılıktan daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca müdahale ve kontrol grubunun eşleştirme sonrası her bir değişken açısından dengelendiği görülmektedir (Tablo 19).

Tablo 19: İKAP Mali Destek Programı için Eşleşme Öncesi ve Sonrası için Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Eşleşme Durumu	(Ort) Müdahale	(Ort) Kontrol	Yanlılık %	Yanlılıktaki azalma	t-test t	t-test p> |t|	V(T)/ V(C)
2013 Yılı Net Satışlar	U	14.893	13.31	119.8		6.68	0.000	0.83
	M	14.893	14.998	-7.9	93.4	-0.37	0.713	1.12
2013 Yılı Çalışan Sayısı	U	3.507	2.2282	128.2		7.12	0.000	0.81
	M	3.507	3.6142	-10.7	91.6	-0.49	0.626	1.01
2013 Yılı Ücret Ortalaması	U	10.339	8.8328	130.8		7.08	0.000	0.70
	M	10.339	10.358	-1.6	98.8	-0.08	0.938	1.04
2013 Yılı Hazır Değerlerin 2012 Yılına Göre Yüksek Olması	U	.72973	.60632	26.2		1.47	0.143	.
	M	.72973	.78378	-11.5	56.2	-0.54	0.594	.
2013 Yılı Ücret Ortalamasının 2012 Yılına Göre Yüksek Omasa	U	.89189	.69253	50.4		2.56	0.011	.
	M	.89189	.89189	0.0	100.0	-0.00	1.000	.
2013 Yılı Çalışan Sayısının 2012 Yılına Göre Yüksek Olması	U	.78378	.52011	57.2		3.09	0.002	.
	M	.78378	.75676	5.9	89.7	0.27	0.786	.

Sonuç olarak, destek alan ve almayan firmaların birbirleriyle eşleştirmeleri yapılırken bir eğilim skoru eşleştirmesi yöntemi olan "Yerine Koyarak Ortak Alanda Yer Alan En Yakın Komşu Yöntemi" kullanılmıştır. Analiz sonucunda toplamda 37 eşleşme yapılmıştır. Yerine koyarak eşleştirme yapıldığı için, kontrol grubunda yer alan 29 firma eşleştirmeye dahil olmuştur. Kontrol grubunda yer alan 24 firma eşleştirmeye 1 kez, 3 firma 2 kez, 1 firma 3 kez, 1 firma ise 4 kez dahil olmuştur (Tablo 20).

Tablo 20: İKAP Mali Destek Programı Eşleşme Sayısı Dağılımı

Eşleşme Sayısı	Müdahale	Kontrol
1	37	24
2	0	3
3	0	1
4	0	1

5.3. İKAP 2 Programı

İKAP2 programına ait analize dahil edilen ve edilmeyen gruplara ait veriler Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21: İKAP 2 Mali Destek Programı Analize Dahiliyet Dağılımı

	Müdahale	Kontrol	Toplam
Analize Dahil	31	398	429
Analiz Dışı	0	0	0
Toplam	31	398	429

Eğilim Skoru Eşleştirme yönteminde kullanılması planlanan bağımlı değişkenler, bağımsız değişkenler ve kontrol değişkenleri Tablo 22 ve bu değişkenlerden hangilerinin modelde yer aldığı Tablo 23'te belirtilmektedir.

Tablo 22'de yer alan tüm değişkenleri içeren bir probit model kurulmuş ve bu modele ilişkin eğilim skoru eşleştirmeleri yapılmıştır. Bağımlı değişkenlerden olan "İhracat Tutarındaki Değişim" için analize sadece ihracat yapan firmaları içermesi gerekmektedir. Analizde ihracat yapan firma sayısı çok az olduğundan bu değişken için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Bu sebepten İhracat tutarındaki değişim değişkeni modelden çıkartılmıştır.

Tablo 22: İKAP 2 Mali Destek Programı Analizinde Kullanılması Planlanan Değişkenler

	Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Kontrol Değişkenleri
1	Net Satışlardaki Değişim	2015 Yılı Net Satışlar	2015 Yılındaki Net Satışlarının 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
2	Çalışan Sayısındaki Değişim	2015 Yılı Çalışan Sayısı	2015 Yılı Çalışan Sayısının 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
3	Ihracat Tutarındaki Değişim	2015 Yılı Ücret Ortalaması	2015 Yılı Ücret Ortalamasının 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
4		2015 Yılı Dönen Varlıklar	2015 Yılı Dönen Varlıklarının 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
5		2015 Yılı Hazır Değerler	2015 Yılı Hazır Değerlerinin 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
6		2015 Yılı Stoklar	2015 Yılı Stoklarının 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
7		2015 Yılı Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	2015 Yılı Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların 2014 Yılına Göre Yüksek Olması
8		Faaliyet Süresi	

Regresyon modelinde kullanılması planlanan bağımsız değişkenler incelenmiş ve dağılımlarının normal dağılım olmadığı görülmüştür. Sürekli değişkenler için logaritma dönüşümü yapılmıştır.

İhracat değeri değişkeni için dağılım analiz yapılacak seviyede olmadığından bu değişken analiz dışı bırakılmıştır.

Bağımlı değişkenler için ayrı ayrı olacak şekilde tüm değişkenler kullanılarak analiz yapılmıştır.

Çalışan sayısı bağımlı değişkeni için tutarlı sonuçlar elde edilemediğinden bu değişken analiz dışı bırakılmıştır. Değişkenlerden eşleşme sonrası müdahale ve kontrol grubu için değişkenlerin ortalamalarının birbirine en çok benzemesini sağlayanlar analizde bırakılmıştır.

Denenmiş olan onlarca farklı modelden eşleştirme sonrası en iyi dengelenmeyi elde eden model Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 23'te Probit modelde Ln formunda 2015 Yılı Net Satışlar, Ln formunda 2015 Yılı Çalışan Sayısı, Ln Formunda 2015 Yılı Ücret Ortalaması ve Ln Formunda Faaliyet Süresi bağımsız değişkenler olarak yer almaktadır. Modelde kukla değişken bulunmamaktadır. Bu modelin sonucunda analize dahil olan destek alan (müdahale grubu) ve destek almayan (kontrol grubu) firmaların her biri için destek alma olasılığı (eğilim skoru) hesaplanmıştır. Daha sonra bu olasılıklar göz önünde bulundurularak STATA programı ile müdahale ve kontrol firmaları için eğilim skoru eşleştirmeleri yapılarak net satışlardaki ve çalışan sayısındaki değişim hesaplanmıştır.

Tablo 23: İKAP 2 Mali Destek Programı Analizinde Kullanılan Değişkenler

	Bağımlı Değişkenler	**Bağımsız Değişkenler**	**Kontrol Değişkenleri**
1	Net Satışlardaki Değişim	2015 Yılı Net Satışlar	
2		2015 Yılı Çalışan Sayısı	
3		2015 Yılı Ücret Ortalaması	
4		Faaliyet Süresi	

Ajansımız 2013 Yılı İKAP Mali Destek Programından yararlanma olasılığını hesaplayan probit model sonuçları aşağıda gösterilmektedir. Modelde yer alan "Ln formundaki Faaliyet Süresi" %95 güven düzeyinde destek alma olasılığını negatif yönde etkilemektedir. Modelde yer alan diğer değişkenler destek alma olasılığını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde açıklayamıyor olsa da eşleştirme sonrası 2015 yılı için müdahale ve kontrol grubu ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmaması hipotezini sağladıklarından modelde bırakılmıştır. (Tablo 24).

Tablo 24: 2015 Yılında Destek Alma Durumu İçin Probit Model (probit ve dprobit)

Değişkenler	**dF/dx**	**Std. Err.**	**z**	**P>|z|**
2015 Yılı Net Satışlar	.0138342	.008474	1.63	0.103
2015 Yılı Çalışan Sayısı	-.0122457	.0344777	-0.35	0.724
2015 Yılı Ücret Ortalaması	.0199778	.0298709	0.66	0.507
Faaliyet Süresi	-.0259663	.010922	-2.29	0.022

Her bir firma için destek alma olasılığı olan eğilim skorları probit modelle belirlendikten sonra destek alan ve almayan firmaların eşleştirilmesi yapılmıştır. Eşleştirme için yerine koyarak ortak alanda yer alan en yakın komşu eşleştirmesi yöntemi ana yöntem olarak tercih edilmiştir.

Grafik 3'te eğilim skorları için oluşturulan Kernel Density grafiği incelendiğinde müdahale ve kontrol gruplarının eğilim skorlarının eşleştirme öncesinde birbirinden oldukça farklı olduğu ancak eşleşme

sonrasında birbirine benzediği görülmektedir. Bu durumdan, destek alan ve destek almayan firmaların destek alma olasılıklarının birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 3: İKAP 2 Mali Destek Programı Eğilim Skoru Dağılımı için Kernel Density Grafikleri

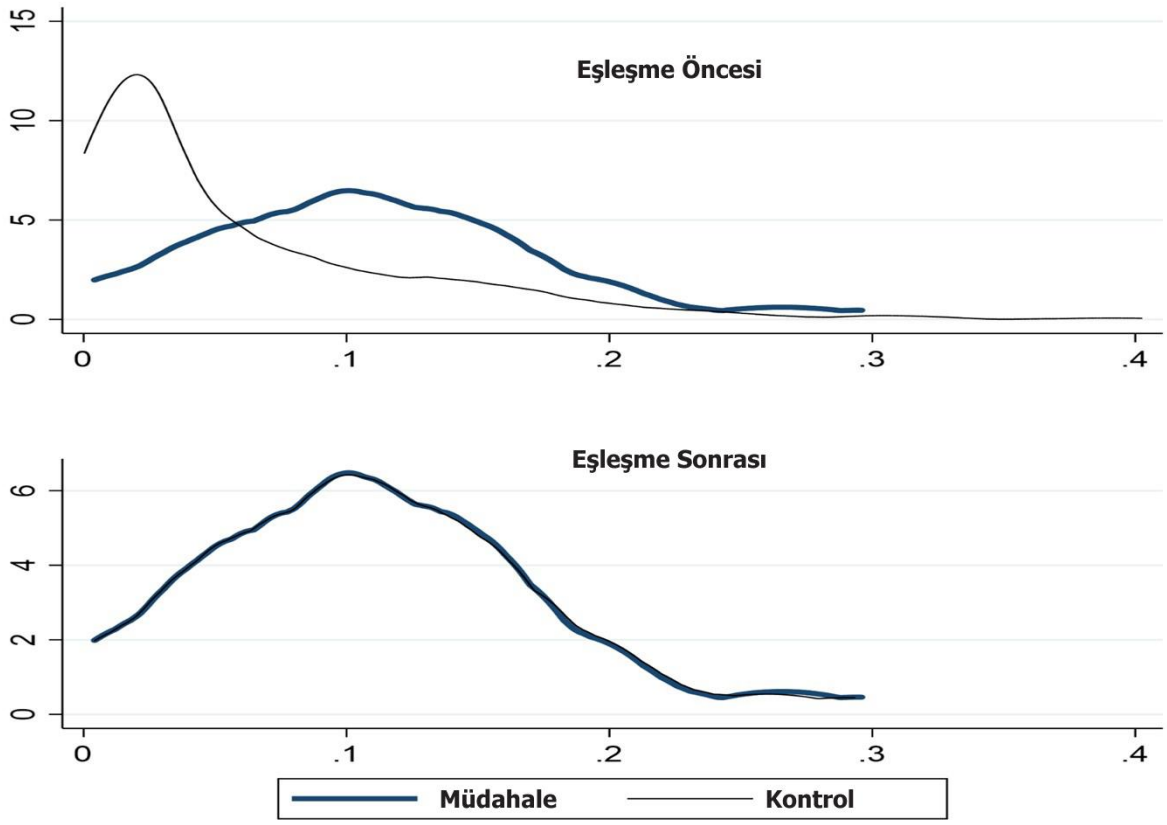

Bağımsız ve kontrol değişkenleri için eşleştirme öncesi ve sonrası olarak çıkarılan tanımlayıcı istatistikler ile müdahale ve kontrol grubundaki firmaların karşılaştırıldığı t-testi incelendiğinde, eşleştirme sonrası müdahale ve kontrol grubunun her bir değişken bazında ortalamalarının birbirinden farklı olmadığı söylenebilecektir. Bunun yanında, eşleştirme sonrası yanlılığın eşleştirme öncesi yanlılıktan daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca müdahale ve kontrol grubunun eşleştirme sonrası her bir değişken açısından dengelendiği görülmektedir (Tablo 25).

Tablo 25: İKAP 2 Mali Destek Programı Eşleşme Öncesi ve Sonrası için Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Eşleşme Durumu	(Ort) Müdahale	(Ort) Kontrol	Yanlılık %	Yanlılıktaki azalma	t-test t	t-test p>|t|	V(T)/ V(C)
2015 Yılı Net Satışlar (ln)	U	14.555	13.359	86.2		4.41	0.000	0.80
	M	14.555	14.542	0.9	98.9	0.04	0.968	1.26
2015 Yılı Çalışan Sayısı (ln)	U	3.0545	2.1923	82.4		4.44	0.000	1.02
	M	3.0545	3.1427	-8.4	89.8	-0.34	0.733	1.17
2015 Yılı Ücret Ortalaması (ln)	U	10.054	8.9997	79.9		4.34	0.000	1.06
	M	10.054	10.153	-7.6	90.5	-0.33	0.744	1.66
Faaliyet Süresi (ln)	U	2.8477	3.2123	-54.7		-2.67	0.008	0.61
	M	2.8477	2.8804	-4.9	91.0	-0.21	0.835	0.80

Sonuç olarak, destek alan ve almayan firmaların birbirleriyle eşleştirmeleri yapılırken bir eğilim skoru eşleştirmesi yöntemi olan "Yerine Koyarak Ortak Alanda Yer Alan En Yakın Komşu Yöntemi" kullanılmıştır. Analiz sonucunda toplamda 31 eşleşme yapılmıştır. Yerine koyarak eşleştirme yapıldığı için, kontrol grubunda yer alan 29 firma eşleştirmeye dahil olmuştur. Kontrol grubunda yer alan 28 firma eşleştirmeye 1 kez, 1 firma ise 3 kez dahil olmuştur (Tablo 26).

Tablo 26: İKAP 2 Mali Destek Programı Eşleşme Sayısı Dağılımı

Eşleşme Sayısı	Müdahale	Kontrol
1	31	28
3	0	1

6. SONUÇLAR

6.1. 2012 Yılı SÜRAT MDP Net Satışlar

Müdahale ve kontrol grupları için eşleşme öncesi ve sonrası olmak üzere 2012 Yılı Net Satışlar, 2015 Yılı Net Satışlar, 2016 Yılı Net Satışlar, 2015 Yılı – 2012 Yılı Net Satış Farkı ve 2015 Yılı – 2012 Yılı Net Satış Farkı ortalamaları Tablo 27'de verilmiştir.

Tablo 27: SÜRAT MDP Ortalama Müdahale Etkisi

Değişken	Eşleşme Durumu	Müdahale Grubu	Kontrol Grubu	Müdahale ve Kontrol Grubu Farkı
2012 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	5.305.855,54 (31 firma)	1.651.405,29 (307 firma)	3.654.450,25
	Eşleşme Sonrası	4.864.333,98 (29 firma)	5.334.521,26 (25 firma)	-470.187,28
2015 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	10.038.793,90 (31 firma)	2.470.593,49 (307 firma)	7.568.200,39
	Eşleşme Sonrası	9.452.077,41 (29 firma)	7.371.358,86 (25 firma)	2.080.718,55
2016 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	10.874.480,30 (31 firma)	2.793.194,72 (307 firma)	8.081.285,62
	Eşleşme Sonrası	10.181.664,90 (29 firma)	7.702.221,82 (25 firma)	2.479.443,05
Net Satış Farkı (2015 – 2012)	Eşleşme Öncesi	4.732.938,33 (31 firma)	819.188,21 (307 firma)	3.913.750,12
	Eşleşme Sonrası	4.587.743,43 (29 firma)	2.036.837,58 (25 firma)	**2.550.905,85**
Net Satış Farkı (2016 – 2012)	Eşleşme Öncesi	5.568.624,83 (31 firma)	1.141.789,43 (307 firma)	4.426.835,40
	Eşleşme Sonrası	5.317.330,91 (29 firma)	2.367.700,54 (25 firma)	**2.949.630,37**

Analizlerden elde edilen sonuçlar incelendiğinde; SÜRAT MDP'ye ait 2012 yılı net satışları eşleşme öncesinde müdahale grubunun net satış ortalaması 5.305.855,54 TL ve kontrol grubunun net satış ortalaması 1.651.405,29 TL olurken eşleşme sonrası bu değerlerin birbirine yaklaştığı ve sırasıyla 4.864.333,98 TL ve 5.334.521,26 TL olduğu görülmektedir. Bu verilere bakıldığında 2012 yılında birbirine benzer firmaların analize dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Eğilim skoru eşleştirmesi sonrası farkın farkı yöntemi uygulanarak müdahalenin destek alanlar üzerindeki gerçek etkisi tespit edilmiştir. Eşleşme sonrası, 2015 Yılı Net Satışları için Müdahale-Kontrol farkı 2.080.718,55 TL iken 2012 Yılı için bu fark 470.187,28 TL'dir. Bu iki tutarın 2015- 2012 yılları farkı ise 2.550.90,85 TL olarak bulunurken, 2016- 2012 yılları farkı ise 2.949.630,37 TL olarak bulunmuştur.

SÜRAT Programı için sonuçlar değerlendirildiğinde Ajanstan destek alan firmaların net satışlarını destek almayanlara göre 2012 yılından 2015 yılına kadar ortalama 2.550.90,85 TL, 2016 yılına kadar ise 2.949.630,37 TL arttırdığı görülmektedir.

6.2. 2013 Yılı İKAP MDP Net Satışlar

Müdahale ve kontrol grupları için eşleşme öncesi ve sonrası olmak üzere 2013 Yılı Net Satışlar, 2016 Yılı Net Satışlar, 2017 Yılı Net Satışlar, 2016 Yılı – 2013 Yılı Net Satış Farkı ve 2017 Yılı – 2013 Yılı Net Satış Farkı ortalamaları Tablo 28'de verilmiştir.

Tablo 28: İKAP MDP Ortalama Müdahale Etkisi

Değişken	Eşleşme Durumu	Müdahale Grubu	Kontrol Grubu	Müdahale ve Kontrol Grubu Farkı
2013 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	6.004.681,35 (37 firma)	1.626.885,29 (348 firma)	4.377.796,06
	Eşleşme Sonrası	6.004.681,35 (37 firma)	5.507.744,87 (29 firma)	496.936,48
2016 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	9.253.845,84 (37 firma)	2.549.512,00 (348 firma)	6.704.333,83
	Eşleşme Sonrası	9.253.845,84 (37 firma)	7.444.561,82 (29 firma)	1.809.284,01
2017 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	9.965.447,12 (37 firma)	2.970.893,11 (348 firma)	6.994.554,01
	Eşleşme Sonrası	9.965.447,12 (37 firma)	7.892.370,88 (29 firma)	2.073.076,24
Net Satış Farkı (2016 – 2013)	Eşleşme Öncesi	3.249.164,49 (37 firma)	922.626,71 (348 firma)	2.326.537,78
	Eşleşme Sonrası	3.249.164,49 (37 firma)	1.936.816,94 (29 firma)	**1.312.347,55**
Net Satış Farkı (2017 – 2013)	Eşleşme Öncesi	3.960.765,76 (37 firma)	1.344.007,83 (348 firma)	2.616.757,94
	Eşleşme Sonrası	3,960,765,76 (37 firma)	2,384,626,01 (29 firma)	**1,576,139,75**

Analizlerden elde edilen sonuçlar incelendiğinde; İKAP MDP'ye ait 2013 yılı net satışları eşleşme öncesinde müdahale grubunun net satış ortalaması 6.004.681,35 TL ve kontrol grubunun net satış ortalaması 1.626.885,29 TL olurken eşleşme sonrası bu değerlerin birbirine yaklaştığı ve sırasıyla 6.004.681,35 TL ve 5.507.744,87 TL olduğu görülmektedir. Bu verilere bakıldığında 2013 yılında birbirine benzer firmaların analize dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Eğilim skoru eşleştirmesi sonrası farkın farkı yöntemi uygulanarak müdahalenin destek alanlar üzerindeki gerçek etkisi tespit edilmiştir. Eşleşme sonrası, 2016 Yılı Net Satışları için Müdahale-Kontrol farkı 1.809.284,01 TL iken 2013 Yılı için bu fark 496.936,48 TL'dir. Bu iki tutarın 2016- 2013 yılları farkı ise 1.312.347,55 TL olarak bulunurken, 2017- 2013 yılları farkı ise 1.576.139,75 TL olarak bulunmuştur.

Bu sonuçlar bakımından İKAP Programında Ajanstan destek alan firmaların net satışlarını destek almayanlara göre 2013 yılından 2016 yılına kadar ortalama 1.312.347,55 TL, 2017 yılına kadar ise 1.576.139,75 TL arttırdığı görülmektedir.

6.3. 2015 Yılı İKAP2 MDP Net Satışlar

Müdahale ve kontrol grupları için eşleşme öncesi ve sonrası olmak üzere 2015 Yılı Net Satışlar, 2018 Yılı Net Satışlar, 2019 Yılı Net Satışlar, 2018 Yılı – 2015 Yılı Net Satış Farkı ve 2019 Yılı – 2015 Yılı Net Satış Farkı ortalamaları Tablo 29'da verilmiştir.

Tablo 29: İKAP2 MDP Ortalama Müdahale Etkisi

Değişken	Eşleşme Durumu	Müdahale Grubu	Kontrol Grubu	Müdahale ve Kontrol Grubu Farkı
2015 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	3.783.891,16 (31 firma)	1.693.248,40 (398 firma)	2.090.642,76
	Eşleşme Sonrası	3.783.891,16 (31 firma)	3.646.748,52 (29 firma)	137.142,64
2018 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	9.134.960,66 (31 firma)	2.958.097,63 (398 firma)	6.176.863,02
	Eşleşme Sonrası	9.134.960,66 (31 firma)	6.231.527,05 (29 firma)	2.903.433,61
2019 Yılı Net Satışlar	Eşleşme Öncesi	8.449.191,64 (31 firma)	45.190.718,00 (398 firma)	-36.741.526,30
	Eşleşme Sonrası	8.449.191,64 (31 firma)	4.925.240,29 (29 firma)	3.523.951,35
Net Satış Farkı (2018 – 2015)	Eşleşme Öncesi	5.351.069,49 (31 firma)	1.264.849,23 (398 firma)	4.086.220,26
	Eşleşme Sonrası	5.351.069,49 (31 firma)	2.584.778,57 (29 firma)	**2.766.290,93**
Net Satış Farkı (2019 – 2015)	Eşleşme Öncesi	4.665.300,53 (31 firma)	43.497.469,60 (398 firma)	-38.832.169,10
	Eşleşme Sonrası	4.665.300,53 (31 firma)	1.278.491,77 (29 firma)	**3.386.808,75**

Analizlerden elde edilen sonuçlar incelendiğinde; İKAP 2 MDP sonuçlarına göre 2015 Yılı Net Satışları eşleşme öncesinde müdahale grubunun net satış ortalaması 3.783.891,16 TL ve kontrol grubunun net satış ortalaması 1.693.248,40 TL'dir. Eşleşme sonrası bu sayıların birbirine yaklaştığı ve sırasıyla 3.783.891,16 TL ve 3.646.748,52 TL olduğu görülmektedir. Bu verilere bakıldığında 2015 yılında birbirine benzer firmaların analize dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Eğilim skoru eşleştirmesi sonrası farkın farkı yöntemi uygulanarak müdahalenin destek alanlar üzerindeki gerçek etkisi tespit edilmiştir. Eşleşme sonrası, 2018 Yılı Net Satışları için Müdahale-Kontrol farkı 2.903.433,61 TL iken 2015 Yılı için bu fark 137.142,64 TL'dir. Bu iki sayının 2018- 2015 yılları farkı ise 2.766.290,93 TL olarak bulunurken, 2019- 2015 yılları farkı ise 3.386.808,75 TL olarak bulunmuştur.

İKAP2 Programının Ajanstan destek alan firmaların net satışlarını destek almayanlara göre 2015 yılından 2018 yılına kadar ortalama 2.766.290,93 TL, 2019 yılına kadar ise 3.386.808,75 TL arttırdığı görülmektedir.

Sonuç olarak, sağlanan 3 mali destek programı her birinde, destek alanların almayanlara göre incelenen yıllarda, net satışlarını önemli derecede arttırdıkları görülmektedir.

7. ÖNERİLER

Kalkınma Ajansları kuruluşlarından bugüne kadar özellikle kâr amacı güden işletmelere yönelik çeşitli mali destek programlarına çıkmışlardır. Verilen desteklerin etkinliğini ölçmek için genellikle etki değerlendirme metodunu kullanmaktadırlar. Alternatif olarak daha net sonuçların elde edildiği etki analizi yönteminin kullanılması ve bunun için de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sisteminden yararlanılması önerilmektedir.

Her programa özgü hedef ve her hedefe özgü ölçülebilir performans setleri oluşturulmalıdır. Program hedefleri belirlenirken bu hedeflere uygun ve ölçülebilir performans göstergelerinin oluşturulması, programın başarısının doğru ve etkin biçimde ölçülmesi sağlayacaktır.

Mali destek programlarında desteklenecek projelerin değerlendirme yöntem ve kriterleri yeniden belirlenmelidir. Bir projenin desteklenme kararı verilirken firmanın mali yönetim ve işletme kapasitesi, projenin program hedefleriyle olan ilgisi, bütçe-maliyet etkinliği, sonuçların sürdürebilirliği ve uygulama yöntemi kriterleri göz önünde bulundurulmalıdır. Karşıt durum etki analizi metodunun kullanılmasına olanak sağlayacak bağımsız değişkenlerin ve kontrol grubu değişkenlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Karşıt durum etki değerlendirmesi yönteminin başarısı, müdahale grubu ile karşılaştırılacak kontrol grubunun örneklem büyüklüğünün sağlanmasına bağlıdır. Diğer bir değişle her bir müdahale firmasına yakın değerlere sahip en az 1 veya daha fazla bağımsız değişken ve kontrol değişkeni firması olması istenmektedir. Yöntemin belirlenmesinde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Programlara ait NACE değerlendirmelerinde destek alan firmaların net satışlarındaki değişimin NACE kodlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı görülmüştür. Özellikle işletme sayısı ve çeşitliliği az olan bölgelerde mali destek sağlanacak programlarda çok fazla sektör ayrımı ve NACE 4'lü kırılımına gidilmemesi gerektiği değerlendirilmiştir.

8. KAYNAKÇA

ASVAPP. (2012). Counterfactual Impact Evaluation Of Cohesion Policy: Impact And Cost- Effectiveness of Investment Subsidies In Italy. İTALY: ASVAPP.

Avrupa Birliği. (2001). Ex Ante Evaluation A Practical Guide For Preparing Proposals For Expenditure Programmes. Brüksel: Avrupa Birliği.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2011). 2011-2013 TR82 Düzey2 Bölge Planı. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2012). 2012 Yılı Teklif Çağrısı, Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı Başvuru Rehberi. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2013). 2013 Yılı Teklif Çağrısı, İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı Başvuru Rehberi. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2013). 2014-2023 TR82 Düzey 2 Bölge Planı. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2013). 2014-2023 TR82 Düzey 2 Bölge Planı. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2015). Sanayi Üretiminin Arttırılması Mali Destek Programı, Program Kapanış Raporu. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2016). İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı, Program Kapanış Raporu. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2017). 2011 yılı KOBİ Mali Destek Programı Karşıt Durum Etki Değerlendirme Raporu. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. (2017). İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı, Program Kapanış Raporu. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

MEYDAN, M. C. (2014). Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

T.C. KUZEY ANADOLU
KALKINMA AJANSI
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY
Bölgenin Pusulası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

Kuzeykent Mahallesi Kayın Sokak No:9 37150 Merkez/KASTAMONU
Tel: 0 (366) 212 58 52 – Faks: 0 (366) 212 58 55
E-posta: bilgi@kuzka.gov.tr | www.kuzka.gov.tr

Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılmaz.